

ای نام تو بهترین سرآغاز

درباره "صفحه سنگی"

۱.

صفحه سنگی با این شماره به پایان دومین سال خود رسید. شاید بسیاری از دوستان، وجود فصلنامه ای تخصصی را بخاطر ملاحظات ذیل امری زاید و عملی لغو تلقی کنند:

۱- محدودیت عناوین و نسخه های موجود صفحه های سنگی فارسی و فقدان آرشیو یا موزه ای که این صفحه ها را در اختیار علاقمندان و پژوهشگران بگذارد.

۲- فقدان کلکسیونرهای حرفه ای صفحه به تعداد قابل اعتماد که اطلاعات مربوط به صفحه های سنگی را موشکافانه تعقیب و کشف نموده و در اختیار عموم قرار دهنند.

۳- بی اهمیت بودن رونویسی مطالب از کتب و نشریات دهه های ۳۰ تا ۵۰ شمسی به عنوان پژوهش در مطبوعات، کتابها و برنامه های رادیو تلویزیونی سالهای اخیر.

۴- ناشناخته بودن متدولوژی دیسکوگرافی و نحوه استفاده از آن در پژوهش‌های تاریخ معاصر موسیقی.

نگارنده که این موضوع را نه از زاویه موزیکولوژی بل از منظر تاریخی مورد توجه قرار می دهد معتقد است کار گردآوری "ترانه های عامیانه" ایران در شهرهای تهران، اصفهان و شیراز توسط "ژوکوفسکی" در بیش از صد سال پیش، شاید در آن هنگام عملی بی اهمیت به نظر می رسیده اما امروز هر محقق منصفی این کتاب را اثری بی نظیر و حاوی اطلاعات و مستندات بسیار با ارزش در بررسیهای تاریخ اجتماعی و تاریخ موسیقی می داند. پرداختن کاملاً تخصصی به صفحه های

سنگی فارسی و دیسکوگرافی آنها نیز موضوعی از این دست تواند بود و خالی از لطف نیست که به انگیزه و مقدمات آن نیز اشاره شود.

در زمستان سال ۱۳۸۳ تلاش مشترکی بین مرکز ایرانشناسی فرانسه در تهران (IFRI) با مسئولیت آقای ژان دورینگ و گروه موسیقی دانشکده هنرهای زیبای دانشگاه تهران به توسط آقایان ساسان فاطمی، هومان اسعدی و امیرحسین پور جوادی آغاز شد تا مباحث جدیدی در مورد موسیقی ایرانی مطرح و زمینه های لازم برای توسعه پژوهش در این عرصه فراهم گردد. از افراد دیگری چون آقایان داریوش طلایی، محسن محمدی، میثمی و نگارنده نیز برای حضور در این جلسات دعوت بعمل می آمد. اگرچه نتیجه ای مشخص از پیشنهادهای مطروحه در نشستهای ماهانه این گروه حاصل نشد و پس از پایان ماموریت ژان دورینگ در تهران نیز برگزاری آنها کاملاً قطع گردید اما این بنده را مصمم ساخت که چند هدف را برای سال ۱۳۸۴ - که مصادف با یکصدمین سال ضبط صفحه در تهران نیز بود - به جدیت مورد تعقیب قرار دهد:

الف - راه اندازی سایتی مستقل و تخصصی برای بحث دیسکوگرافی فارسی به زبان انگلیسی که به ایجاد www.persiandiscography.com سایت انجامید.

ب - راه اندازی نشریه تخصصی "صفحه سنگی" به زبان فارسی برای اطلاع رسانی و معرفی ابعاد گوناگون صفحه های فارسی و استفاده از دیسکوگرافی در پژوهش‌های تاریخی.

اکنون در پایان دومین سال، هشتمین شماره فصلنامه "صفحه سنگی" تقدیم می گردد و امید است همچنان بر میز لزوم ارائه اطلاعات و یافته های بکر و بدیع و توزیع محدود به اهل فن و پژوهشگران مستمر بمانیم.

amirmansour78@yahoo.com

امیر منصور

صفحه های فارسی پاته

لیبل/ سال: **پاته** – م ۱۹۲۸

قطر: ۲۵ و ۲۷ سانتیمتر

لیبل فارسی با حاشیه گرد

پاته

X 78.027 X 78.027

چهارگاه

ایران الدوله

تاریخ ضبط: م ۱۹۲۸ - ۱۳۰۶ شمسی

محل ضبط: تهران

صدابردار: نامشخص. این صفحه ها به صورت آکوستیکی ضبط شده اند.

تعداد روی صفحه ضبط شده: ۲۰۰

خوانندگان در این آثار: تاجمه خان، ابوالحسن خان سوهانکی، عبدالله خان حجازی، زهرا خانم کوچک، ایران الدوله، قلیخان قفقازی، سید محی الدین باخرزی (قرائت قرآن)، سید محمد قرابزاده، اختر خانم، سیدحسین قراب، زینت الملوك خانم، فخرالملوک خانم، مهرآفاق خانم،

نوازندگان در این آثار: حسینخان اسماعیل زاده (کمانچه)، ابراهیم خان منصوری (ویلن)، احمدخان نوریانی (تار)، ناصرعلیخان (تار)، محمودآقا ایروانی (ویلن)، بتول خانم (ویلن)، سید محمود قرابزاده (تار)،

احمدخان عبادی (قانون)، یحیی خان (تار)، حسن خان اعتضاد (تار)، فخرالدین (ویلن)، وارطان کازاریان (تار)

ارکسترها – دسته ها: دسته قفقازی، موزیک ارکان حرب کل، ارکستر گراند سینما

هنرمندان آثار کمیک و بازیگری: اثری مشاهده نشده.

سخنرانی-شعرخوانی: اثری مشاهده نشده است.

- شماره قالب: 99.018 N تا 99.188 N به طور نایپوسته مشاهده شده است که گویای تعلق به قالبهای پاته انگلستان می باشد(ن.ک: (<http://www.mgthomas.co.uk/dancebands/Labels/LabelPages/Actuelle.htm>)
- شماره قالب بروی بدنه (واکس) بصورت برجسته و بروی لیبل بصورت فرورفتگی وجود دارد و بدون پیشوند N بروی لیبل در موقعیت ساعت ۶ مشاهده می گردد.

- شماره کاتالوگ: شماره کاتالوگ مندرج روی صفحه مشابه شماره قالب ولی بدون پیشوند N می باشد.

- شماره صفحه: این صفحه ها دوطرفه، با قطرهای ۲۵ سانتیمتر، ۲۷ سانتیمتر و ۲۹ سانتیمتر و پیش شماره های S و X بوده و محدوده شماره صفحه های مشاهده شده ۷۸.۰۰۱ تا ۷۸.۰۹۷ می باشد. پیش شماره S گویای سوزنهای نوک گرد الماس ویژه صفحه های پاته می باشد و پیش شماره X برای صفحه هایی بکار گرفته شده که با سوزنهای عادی نوک تیز پخش میشوند، مورد استفاده قرار گرفته است. در مقدمه کاتالوگ فارسی کمپانی پاته، توضیحی درباره این سوزنهای مزیت سوزنهای الماس نوک گرد (SAPHIR) وجود دارد که عیناً نقل می گردد.

- تولید اول: سال/کمپانی/ محل/تعداد صفحه/رنگ لیبل: ۱۹۲۸م - کمپانی پاته - انگلستان - همه صفحه ها - آبی متمایل به فیروزه ای یا قرمز با نوشته ها و لوگوی طلایی رنگ که عبارات فارسی آن نیز به خط نستعلیق می باشد.
- تولید دوم: غیر محتمل.
- توزیع کننده: بر روی برخی از صفحه ها تمبری با عنوان G.N.GHANIMA وجود دارد که محتمل دال بر توزیع کننده اصلی صفحه های پاته باشد.

- ملاحظات:**
- کمپانی پاته در سالهای آغازین قرن بیستم مجموعه ای از آثاری شرقی را بروی صفحه هایی دارای شیار عمودی معروف به (VERTICAL CUT) ضبط نموده که نمونه ای از صفحه های سال ۱۹۰۴ کمپانی پاته که جهت حرکت سوزن، از مرکز صفحه به طرف محیط بیرونی یا لبه صفحه بوده است، مشاهده می شود.
  - برچسب صفحه های فارسی پاته، دارای دو نوع طرح حاشیه به شکل دایره و هشت ضلعی می باشد.

۳- روی برچسب برخی از صفحه ها عبارت "ACTUELLE NEEDLE CUT" به چشم می خورد که گویای نوع خاصی از صفحه های پاته و شیارهای وسوزن مناسب آن می باشد.

نمونه ای از صفحه های ۲۵ سانتیمتری پاته با لیبل هشت گوشه لاتین

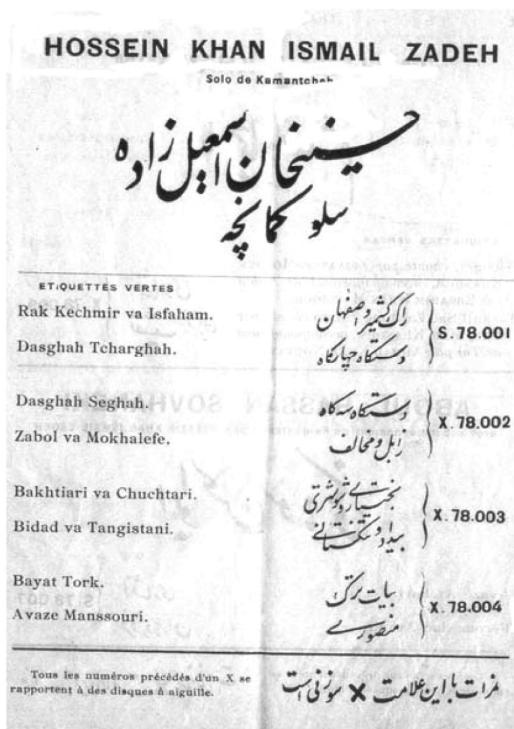
۴- این سری صفحه ها، قادر شیار چرخش آزاد سوزن می باشند. این شیار در حدود سال ۱۹۱۰م ابداع گردید و هدف از آن، جلوگیری از آسیب دیدن صفحه در نتیجه حرکت آزاد و خارج از شیار سوزن بر روی صفحه و برچسب آن است.

۵- در همین زمان، صفحه های مشابهی با لیبل پاته در استانبول ضبط شده است.

۶- در بین صفحه های فارسی پاته، آثار بسیار بالارزشی دیده می شود نظیر تنها آثار بجامانده از عبدالله خان حجازی و از آن جمله یک صفحه اذان، دو اثر سولوی ویلن از ابراهیم خان منصوری، آثاری از ویلن بتول خانم (بتول ویلنی) اعم از سولو و جواب آواز، تنها آثار بجامانده از ابوالحسن خان سوهانکی و تنها آثار ضبط شده از ارکستر گراند سینما که شاید استناد منحصر بفرد دال بر وجود چنین ارکستری باشد.

بخشی از کاتالوگ فارسی کمپانی پاچه

پاچه فون
شرکت عمومی صنایع کرامون
شرکت برادران پاچه
شرکت اسماعلی ... ...
کر ... ... ان پرچه شده
پاریس - نیورک - لندن - مسکو - میلان - بروکسل - هتل رام پرکراد
روستوف - شنگهاي - ہنگ ہنگ - ہنگ ہنگ
مرکز محل برای فروش عوره و سالوان اسلام آهنگها:
ورپاریس خیابان اریانا نمبر ۳ - تلفن ۵۴۶-۴۴۷-۴۶۷
عنوان تکرافی = پاچه فون پاریس
کارخانه در شاتو دس و اوواز
کتاب تجارت و سکن اعماق ۷۴۳۳
مجموعه آهنگها ایرانی - روی صفحات! ایاسی و سورنی پاچه

10 DISQUES PATHÉ

TADJ MAH KHANOUM

تاجه خامن

ETIQUETTES VERTES	
Afchari, chanté par ZEINAT-OL-MOLOUK KHANOUM, accompagnement de violon par EBRAHIM KHAN MANSOURI.	اقشاری { X. 78.005
Tassnif Sad Zakhme Zaban chanté par TADJ MAH KHANOUM, accompagnement de Tar par AHMAD KHAN NOURAYI.	تصیف متبرین { X. 78.006

ABOUL HASSAN SOVHANEKI
avec accompagnement de Kamancheh par HOSSEIN KHAN ISMAIL ZADEH

ابوحسن سوهانکی

ETIQUETTES VERTES	
Avaze Afchari.	اقشاری { X. 78.007
Ferouz dar Aragh.	فرود عراق { X. 78.008

Tous les numéros précédés d'un X se rapportent à des disques à aiguille.

فرات باین علامت × سوزنی است

11 RÉPERTOIRE PERSAN

ABDOLLAH HEDJAZI

عبدالله حجازی

avec accompagnement de Kamancheh par HOSSEIN KHAN ISMAIL ZADEH

ETIQUETTES VERTES	
Dachti.	دشتی { X. 78.005
Tassnif Dachti.	تصیف دشتی { X. 78.006
Segah.	سکاه { X. 78.007
Mouiyé va Mokhalefe Segah.	مویی و مخلیف { X. 78.008

ZAHRA KHANOUM KOUTCHIK

زهرا خامن کوچک

avec accompagnement de Tar par NASSER ALI KHAN

ETIQUETTES VERTES	
Abou Ata.	ابوعطا { X. 78.005
Hedjaze.	حجاز { X. 78.006

Tous les numéros précédés d'un X se rapportent à des disques à aiguille.

فرات باین علامت × سوزنی است

28

DISQUES PATHÉ

VARTAN GAZARIAN وارتان گازاریان سلو تار

Soli de Tar

ETIQUETTES ROUGES

Bayat Chiraz. بایات شیراز X. 78.085

Mahour. ماهور

NASSER ALI KHAN ناصر علی خان سلو تار

Soli de Tar

Delkeche. دلکش S. 78.086

Mahour. ماهور

Pichdar Amad Bayat Isfahan. پیچدار آماد بایات اصفهان X. 78.087

Bayat Isfahan. بایات اصفهان

* Tous les numéros précédés d'un X se rapportent à des disques à aiguille.

REPERTOIRE PERSAN

29

EBRAHIM KHAN
MANSOURI

Soli de Violon

ETIQUETTES ROUGES

Tchargah.

Mokhalef.

Mahour.

Delkeche.

چهارکاه
محاف
مهور
دلکش

X. 78.088
S. 78.089

BANDE CAUCASIENNE

دسته قفقازی

Marche Vélikoff.
Marche Smirnoff.
Marche Deni Nach Gizne.
Marche Panama.

ماشیلی کف
ماش اسیرت
ماش دنی گازنی
ماش لانا

X. 78.090
X. 78.091

* Tous les numéros précédés d'un X se rapportent à des disques à aiguille.

* مرات باین علمت × سونیت

30 DISQUES PATHÉ

ETIQUETTES ROUGES

Danse Enzeli. دانس انسیلی S. 78.092

Danse Morghabi. دانس مرغابی

Danse Nounoufar. دانس نونوفار X. 78.093

Danse Lezguinga Azerbeidjan. دانس لزینگا آذربایجان

ORCHESTRE GRAND CINÉMA

ارکست کرندسینما

Pishdar Amad Dashty. پیش رودخانه S. 78.094

Tassnif Dashty va Reng. تنسیف داشتی و رنگ

Pishdar Amad Mahour. پیش رودخانه ماهور X. 78.095

Tassnif va Reng Mahour. تنسیف و رنگ ماهور

Pishdar Amad Seghah. پیش رودخانه سکاه X. 78.096

Roumi. رومنی

* مرات باین علمت × سونیت

دیسکوگرافی، بررسی آثار و احوال رضا قلی میرزا ظلی

دوره دوم ضبط صفحه در ایران ، که از سال ۱۳۰۵ شمسی آغاز شد ، نقطه عطفی در ثبت و ضبط آثار موسیقایی گذشتگان این مرز و بوم به شمار می آید. گرچه موسیقی ضبط شده در صفحات این دوره ، نسبت به دوره قبل ، بیشتر برای توده‌ی مردم و در بر گیرنده مضامین عام تری است ، لیکن بدليل گسترش بیشتر صنعت گرامافون و ضبط صفحات آن و رقابت کمپانی‌های متعدد - بر خلاف دوره اول که در ایران محدود به کمپانی گرامافون انگلستان است - توانسته رنگ و بوی بیشتری به خود گیرد و از تنوع بالایی برخوردار باشد. حضور خوانندگان و نوازنده‌گان متعدد در این دوره و گرایش بیشتر آنان به ضبط آثار موسیقی در صفحات گرامافون - که قطعاً جنبه تجاری آنرا نیز نمی‌توان نادیده گرفت - موجب شده تا تعداد آثار ضبط شده در این دوره ، بیش از دوره قبلی باشد. همین امر سبب گشته تا هنرمندانی که در شهرستانهای دور و نزدیک ، صاحب شهرتی بودند نیز ، برای ضبط صفحه به پایتخت آمده و تعدادی اثر ، ولو اندک از خود بیادگار گذارند. هنرمندان فراوانی را می‌توان یافت که ناشان ، چه به عنوان خواننده و چه نوازنده ، بر روی تعداد انگشت شماری از صفحات این دوره ثبت شده است. در این میان ، گاه به نام افرادی طراز اول و صاحب سبک بر می‌خوریم که به دلایلی تمایل به ضبط صفحات بیشتری از خود نداشته و یا موفق به اینکار نشده‌اند.

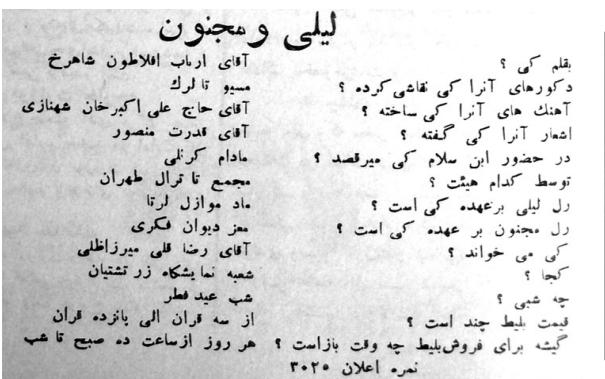

بی‌اغراق ، یکی از درخشانترین صدای‌هایی که از این دوره به یادگار مانده است ، آثار روانشاد رضاقلی میرزا ظلی است. تاریخ تولد وی را سال ۱۲۸۶ شمسی می‌دانند . ظلی در خانواده‌ای چشم به جهان گشود که از کودکی در آن ، سخن از ادب و هنر بود . پدرش شاهزاده احمد میرزا و برادر بزرگش شاهزاده علیقلی میرزا ، از دوستداران هنر و هنرمندان بودند و رضاقلی میرزا خردسال ، در چنین محیطی پرورش یافت . هنوز چند سالی از نوجوانیش نگذشته بود که پدر را از دست داد و تحت تکفل برادر بزرگ خویش ، در آمد . تحصیلاتش را تا کلاس دوم متوسطه ادامه داد و سپس به استخدام اداره تلفن در آمد . چندی هم در

مدرسه زرتشتیان تهران درس مت آموزگاری خدمت کرد و از سال ۱۳۱۰ کارمند بانک ملی ایران شد که تا آخر عمر نیز در این موسسه مشغول به کار بود . تاریخ شروع آموزش آواز ظلی بر ما روشن نیست ،

ولی مسلمما تا قبل از حدود سالهای ۱۳۱۰ شمسی نزد دو استاد مسلم آواز ، تعلیمات خود را تکمیل کرده است. شادروان ابوالقاسم عارف در شهر رشت و ابوالحسن خان اقبال (اقبال السلطان) در تهران^۱ وی را تنها شاگرد شناخته شده عارف در آواز دانسته اند (چگونگی این آشنایی و آموزش آواز نیز تاکنون بر ما روشن نشده است) .

در آن سالها هنر تاتر ، به تدریج رونق گرفته بود و هنرمندان بسیاری نیز به آن گرایش پیدا کرده بودند. اجرای اپرتهای ، نمایشنامه ها و تابلو موزیکالها ، این امکان را فراهم آورده است تا هنرمندان موسیقی نیز در کنار هنر پیشگان تاتر، به اجرای برنامه بپردازند . شادروانان : بانو ملوک ضرابی ، استادان ادیب خوانساری ، اسماعیل مهرتاش ، سید جواد بدیع زاده و بسیاری از هنرمندان شناخته شده آن زمان ، به همکاری با موسسات و سالنهای نمایش و تاتر پرداختند و حتی به عنوان بازیگر در برخی برنامه ها حاضر شدند که با استقبال روز افزون توده مردم مواجه شد. ارکستر مدرسه عالی موسیقی - به سرپرستی

استاد 	لیلی و مجنوون آیا ارباب افلاطون شاهرج قلم کی ؟ دکورهای آنرا کی نقاشی کرده ؟ آهنگ های آنرا کی ساخته ؟ اشعار آنرا کی گفته ؟ در حضور این سلام کی میرقصد ؟ توسعه کدام هیئت ؟ رول لیلی بر عده کی است ؟ رول مجنوون بر عده کی است ؟ کی می خواند ؟ کجا ؟ چه شیوه ؟ قیمت بلیط چند است ؟ گیت برای فروش بلیط چه وقت باز است ؟ نمره اعلان ۴۰۲۰	از امشب در نمایشگاه نکوشی (چهارراه اسلامبول) سری چهارم امیر ارسلان باشترال محمود آقا ظهیر الدینی با نضم آواز رضا قای میرزا ظلی از روز شنبه کمی و کمی زیر دست و کمالی مرحوم حاجی رول مدعا خصوصی را محمود آقا ظهیر الدینی عمه دار است نمره اعلان ۲۳۶۸
--	---	--

نمونه آگهی
های روزنامه
ی اطلاعات

1310_11_13

1311_12_10

وزیری - در کنار ارکستر جامعه باربد و دیگر گروههای موسیقی به اجرای برنامه های متعدد ، مانند تابلوهای موزیکال ، نمایش هایی از زندگی شاعران بزرگ ، به تصویر کشیدن داستانهای ادبی عاشقانه و اپرتهای اجتماعی- سیاسی در کنار کنسرت های متعدد موسیقی ، می پرداختند.

۱ _ البته شادروان مشحون در کتاب ارزشمند خود (تاریخ موسیقی ایران) وی را از شاگردان عبدالله حجازی می داند. (ص ۶۶۷)

در این زمان ، رضاقلی میرزا ظلی نیز ، که آوازه شهرت او ، به سراسر پایتخت و بلکه شهرستانهای بزرگ و کوچک اطراف رسیده بود ، به جرگه هنرمندان تاتر پیوست و با خواندن آواز در این برنامه ها ، به رونق نمایشها افزود . نمونه های بسیاری از اعلانهای مربوط به شرکت وی در این برنامه ها را می توان ، میان سطرهای روزنامه ها و مجلات آن دوره یافت .

شهرت کنسرتها و برنامه های متعدد ظلی ، کم کم در سراسر کشور پیچید و کمپانی های ضبط صفحه را بر آن داشت تا صدای منحصر به فرد وی را در صفحات ۷۸ دور ، ضبط کنند . قرعه به نام کمپانی انگلیسی کلمبیا افتاد و این کمپانی در مرتبه ی دوم ضبط صفحاتش در تهران ، در سال ۱۳۱۲ شمسی ، مجموعاً تعداد ۲۳ روی صفحه (track) از صدای ظلی بهمراه ساز دیگر استادی مطرح آن زمان ضبط کرد^۲ و پس از تکثیر ، در اسفند ماه همان سال ، برای فروش به تهران (تجارتخانه برادران ارس طو زاده در خیابان لاله زار ، کوچه رفاهی) فرستاد . این صفحات در مایه های شور ، ابو عطا ، افساری ، بیات ترک ، همایون ، بیات اصفهان ، سه گاه ، چهار گاه ، نوا (پرای پروانه) و ماهور ضبط شد .

اختصاص ۴ روی صفحه به اجرای یک اپرت دو صدایی که از ساخته های مشیر همایون و به همراه بانو فرح انگلیز ضبط شده ، می تواند از موارد نادری باشد که یک آواز خوان طراز اول مرد به اجرای این گونه های موسیقی مردمی تر پرداخته است . در این صفحات استادان صبا ، مشیر همایون و احمد عبادی ، ظلی را همراهی کرده اند .

در تمامی آثاری که ظلی به همراهی مشیر همایون با اجرای آواز پرداخته است ، در ابتدای صفحه ارکستری متشكل از مشیر همایون (پیانو) ، موسی معروفی (تار) ، سلیمان روح افزا (ویلن) و ح روح افزا (ویولا) به اجرای پیش درآمد هایی پرداخته اند که اکثراً دو ضربی است و احتمالاً می باشد ساخته های طبع مشیر همایون شهردار باشد .

1312_12_16

² متسفانه چهار روی این صفحات (پرای پروانه ، قسمتهای اول - دوم و پنجم - ششم) به هنگام تولید قالب دچار مشکل گردید و تکثیر نشد .

دیسکوگرافی کامل آثار ضبط شده رضاقلی میرزا ظلی توسط کمپانی کلپیا - تهران - خرداد و تیر ۱۳۹۲ شمسی

شماره قالب	شماره صفحه	عنوان اثر	نوازنگان هواه	مطلع شعر	نت شاهد مایه	مدت زمان دو روی صفحه
GP ۱۴	W01	آوازیت اصفهان	پیانوی مشیر همایون شهودار	فرصت شیرازی	دین رو و دادن جان مطلب ماست	FA
GP ۱۶	W07	پیات راجح	پیانوی مشیر همایون شهودار	فرصت شیرازی	دین رو و دادن جان مطلب ماست	FA
GP ۳۳	W04	پیای بروانه (۳) — نوا	ارکستر (با همراهی پانورج انگلیز—دوصلانی)	سعادی	تو کامی و چه نامی که چنین خوب خواست	SOL
GP ۳۴	W041	پیای بروانه (۴) — نوا	ارکستر (با همراهی پانورج انگلیز—دوصلانی)	سعادی	تو کامی و چه نامی که چنین خوب خواست	SOL
GP ۲۱	W011	پیات ترک	ارکستر (مقademه) — پیانوی مشیر همایون شهودار	سعادی	سر تسلیم نهادیم به حکم و رایت	MI
GP ۲۱	W012	شکسته بیات ترک	ارکستر (مقademه) — پیانوی مشیر همایون شهودار	سعادی	سر تسلیم نهادیم به حکم و رایت	MI
GP ۲۶	W079	آواز شبور	نه تار احمد عبدی	قصیح الزمان شیرازی	همه هست آرزویم که بیشم از تو رویی	LA
GP ۲۶	W080	آواز شهباز	نه تار احمد عبدی	قصیح الزمان شیرازی	همه هست آرزویم که بیشم از تو رویی	LA
GPX ۹	W0X۲	مالهور	هر کسی را توان گفت که صاحب نظر است	سعادی	هدویه یک روی سندجه	?
GPX ۱	W0X۳	همایون	هر کسی را توان گفت که صاحب نظر است	سعادی	هدویه یک روی سندجه	?
GPX ۱	W0X۴	پیاد	ارکستر (مقademه) — پیانوی مشیر همایون شهودار	حافظ	ساعده	RE
GPX ۷	W0X۱۱	ایعضا	ارکستر (مقademه) — پیانوی مشیر همایون شهودار	قدرت متصور	منم که شهرهای شهردار	FA
GPX ۷	W0X۱۲	افشار	ارکستر (مقademه) — پیانوی مشیر همایون شهودار	قدرت متصور	منم که شهرهای شهردار	FA
GPX ۸	W0X۱۳	عرقی، رهاب	ارکستر (مقademه) — پیانوی مشیر همایون شهودار	سعادی	لبایلی به کند دفتر دنایی را	FA
GPX ۸	W0X۱۴	چهارگاه	ارکستر (مقademه) — پیانوی مشیر همایون شهودار	سعادی	لبایلی به کند دفتر دنایی را	FA
GPX ۹	W0X۱۵	حدمل، مختلف	ارکستر (مقademه) — پیانوی مشیر همایون شهودار	حافظ	عیب زنان مکن ای زاهد باگره سرشت	DO
GPX ۹	W0X۱۶	سده گاه	ارکستر (مقademه) — پیانوی مشیر همایون شهودار	حافظ	عیب زنان مکن ای زاهد باگره سرشت	DO
GPX ۱۰	W0X۱۷	مخالف	ارکستر (مقademه) — پیانوی مشیر همایون شهودار	نظم وفا	ای خوش اعائی و مستی و نی برداشتی	FAsori
GPX ۱۰	W0X۱۸	مخالف	ارکستر (مقademه) — پیانوی مشیر همایون شهودار	نظم وفا	ای خوش اعائی و مستی و نی برداشتی	FAsori

نمونه هایی
از صفحات
کمپانی
کلمبیا

از مجموعه‌ی جناب منصور ، با سپاس از ایشان

اما صفحات منحصر به فرد دیگری از آواز ظلی در مایه های دشتی و ابوعطاء، بهمراهی تار، تارباس و ویلن دردست است که احتمالا در کشور عراق، حدود سال ۱۳۱۷-۱۸ شمسی ضبط شده اند. ضبط این صفحات در سفری که به اتفاق بانو روح بخش و تنی چند از نوازندهان (و احتمالا اسماعیل مهرتاش) به عراق صورت گرفته، ضبط شده است.^۳ مانند صفحه ای در مایه های دشتی و عشاق (اوج) که با تار بشیر حامیان (یا امیر خرمیان؟) همراه است (اطلاعات شفاهی) و سبک تار نوازی بسیار نزدیک به استاد مرتضی نی داوود می باشد و شاید نوازنده فوق از زمرة شاگردان آن استاد بوده است. شاهد مایه، نت Re، مدت زمان دو طرف صفحه ۶/۱۵ دقیقه (صفحات ۲۵ cm) و اشعار از رباعیات خیام انتخاب شده است. جالب آنکه نوازنده تار در ابتدای صفحه، چهارمضراب معروف استاد رضای محجوبی (۱۲۷۷-۱۳۳۳) را که در مایه دشتی است - و بعد ها توسط استاد صبا تکمیل و به قطعه کاروان منروف گشت - نواخته است.^۴

نمونه های دیگر، صفحه های ابوعطاء و حجاز است با شاهد نت Do، غزلی از حافظ با مطلع: (روزگاریست که سودای بتان دین من است) و مدت زمان ۶/۳۴ دقیقه، با چهار مضرابی در مقدمه ای

۳- خاطرات بدیع زاده، ص ۲۳۵

۴- از این نوازندهان نیز اطلاعی در دست نیست، ولی به هر حال می توان امید داشت که در آینده، آثار گمنامانی از این قبیل که در تاریخ ضبط صفحه، کم هم نیستند، یافت شده و اطلاعات کاملی از جزئیات زندگی آنها بدست آید. چنانکه استاد قوامی که از دوستان ظلی بوده است نقل می کند که: نواری نیم ساعته از یکی از بهترین اجراهای زنده مرحوم ظلی داشتم. اجراهایی که با صفحات هشت دقیقه ای قدیمیش قابل قیاس نبود. این اثر روی نوار سیمی که آن سالها تازه به ایران آمده بود ضبط شده بود. دکتر علینقی کنی که با دربار نسبتی داشت، با لطایف الحیل آنرا از دست من خارج کرد و دیگر نمونه آن نوار منحصر به فرد، دیده نشد. ظاهرا وی این کار را برای خوشامد اشرف پهلوی انجام داده بود که می گفتند به آواز ظلی علاقه مند است. (مجله آهنگ، شماره چهارم)

ابوعطا با ویلن آغاز می گردد و نوازندگان در روی دوم صفحه (حجاز) ، با همراهی تارباش و ویلن به آواز ظلی پاسخ داده اند . (نواختن تارباش توسط استاد مهرتاش در این سفر تا حدود زیادی می تواند محتمل باشد چرا که چند سال پیش از ضبط این آثار ، در صفحات جامعه باربد که توسط کمپانی GF 159 his master's voice در ۱۳۱۲ ضبط شده نمونه ای جواب آواز با تارباش موجود است _ آواز ماهور و دلکش ، بانو ملوک ضرابی)

از سال ۱۳۳۸ شمسی که با تولید صفحات ۴۵ دور ، نسل صفحات ۷۸ دور به پایان رسید برخی از کمپانی ها در بدو امر اقدام به انتقال بعضی از صفحات نسل قبل بر روی فرمت جدید ۴۵ دور نمودند. یکی از پیشگامان این کار کمپانی موزیکال بود که به باز تولید صفحاتی از اجراهای خوانندگان تازه درگذشته ای آن روزگار (مانند داریوش رفیعی ، مهوش) که پیش از آن بر روی صفحات ۷۸ دور ضبط شده بود پرداخت. این کار در مورد آثار خوانندگان یک نسل پیشر (مانند تاج اصفهانی) نیز صورت پذیرفت . در این میان نمونه ای تازه یافته ای از صفحات ظلی هم وجود دارد که در همان سالهای نخستین تولید صفحات ۴۵ دور ، منتشر شده است . صفحه ای قرمز رنگ و شفاف با لیبل سرمه ای (موزیکال رکورد کمپانی) با شماره صفحه ۳۵۷ و ۳۵۸ – آواز همایون ، بیداد . MRC

بررسی مشخصات آواز رضاقلی میرزا ظلی

با پژوهش در صفحات به جا مانده از شادروان ظلی ، ویژگیهای آواز او تا حدودی بر ما روشن می گردد. اما قبل از بر شمردن ویژگیهای منحصر به فرد صدای او ، ذکر نکته ای ضروری به نظر می رسد. به طور کلی ، آثار صوتی به جا مانده در هر مقطع زمانی ، چه درolle های فونوگراف و یا صفحات گرامافون (از ۱۲۸۴ تا ۱۳۳۸ شمسی) و چه آثار اندک ضبط شده بر روی صفحات خصوصی و یا نوارهای سیمی و نوار ریل که بصورت بسیار محدود از برخی اساتید قدیم به یادگار مانده است ،

نمی تواند به طور کامل ، مبین و در بر گیرنده همه حالات ، ظرایف ، دقایق و مهارت هنرمندان آن دوره باشد . به عبارت دیگر نمی توان با بررسی چند صفحه مخدوش شش تا هشت دقیقه ای از ساز یا آواز هنرمندان قدیم _ آنهم با کیفیت شنیداری پایین و نقصان در ثبت تمام ظرایف صدا _ به تحلیلی جامع از طرز نواختن یا خواندن ، تکنیک های اجرایی خاص هر یک ، ترکیب جملات و یا رنگ صدا و حس و حال درونی آنها دست یافت .

آثار موجود و محدود روانشاد ظلی نیز از همین دست است . جوانی ۲۶ ساله که سالهای اوج یادگیری و پرورش صدا و معلومات خود را می گذراند ، حدود ده دوازده صفحه از صدای خود را با همراهی اساتید وقت ، ضبط کرده است ، چند سال بعد نیز به مرض مهلک سل دچار شده و هنوز چهلمین بهار عمرش نرسیده رخت عزیمت به جهانی جاودان ، بر می بندد . سالهایی که اگر اینقدر شوم و جانگذار نبود ، می توانست آینده ای پر بار و کار نامه ای در خشان در هنر آواز ایران ، برای صدای منحصر به فرد رقم بزند ولی صد افسوس . با اینهمه پس از هفتاد سال از تاریخ ضبط آن صدای جوان ، هنوز این چند صفحه ، معیار طراز اول در اجرای موسیقی ایرانی و نمونه هایی تکرار نا شدنی از بهترین آواز هاست . صدایی که بارها و بارها مورد تقلید هنرمندان و حتی اساتید بنام این مملکت بوده و هست .

ویژگیهای آوازی و صدای شادروان رضاقلی میرزا ظلی

_ آشنایی کامل به ظرایف دستگاه ها و آواز های موسیقی ایرانی و ارائه آوازهایی که بتواند در زمان اندک در بر گیرنده شالوده اصلی و گوشه های مهم هر دستگاه یا آواز باشد . (به کار گیری دانش موسیقی آوازی ، در کنار خلاقیت شخصی و صدای بی نظیر خدادادی).

_ استفاده از تواناییهای حنجره در ادای همه گونه اجزای آواز (انواع غلت ها و تحریر ها : غلت های سطحی به صورت سُر دادن صدا ، تا اشارات و تحریرهای گُنه ای ، حلقی ، دهانی ، زبانی و لبی) .

_ عدم یکنواختی در اجرای تحریر ها و استفاده به جا از انواع آن (تحریر های چکشی ، انواع تکرار شونده ، سعودی و نزولی ، همچنین تحریرهایی با ضربانهنج لنگ مانند پنج تایی و هفت تایی و حتی ابداع چند تحریر (که احتمالاً مخصوص خود اوست) و استادی بی نظیر در شکستن ریتم تحریرهای مختلف (ضربانهنج یا متر تحریر) و تبدیل آنها به هم .

_ ایجاز سهل و ممتنع در ادای جملات آوازی و گوشه های آواز . در برخی موارد ، استفاده از یک یا چند تحریر جهت اجرای گوشه ای در یک دستگاه به جای ادای شعر : مانند گوشه مغلوب در چهارگاه و یا گوشه اوج (عشاق) در بیات اصفهان . شاید برخی دلیل این امر را مدت زمان کم برای ضبط موسیقی در صفحه بدانند ، ولی متأثر اجرای شعر در آواز های ظلی در کنار موجز خواندن او ، نشان دهنده هدفمند بودن این رویه در آواز این خواننده شهیر است . این ویژگی به همراه سرعت خارق العاده

در اجرای تحریر ها^۵ ، با حفظ شمردگی و شفافیت ، آوازی بسیار سیال و روان ، بدون ذره ای یکنواختی برای شنونده به ارمغان می آورد.

— توجه توام به دو مقوله مهم در آواز : نغمه پردازیهای بدیع و ملودیهای زیبا در کنار دقیقت خاص در اجرای شعر و تکنیک های آوازی .

— توجه به اشعار شعرای متاخر در کنار غزلهایی از سعدی و حافظ (بر خلاف نسل او که اغلب اشعار آوازشان از شعرای متقدم است ، مگر به مناسبت خاصی) .

— رعایت متنات و نظم در اجرای آواز و پرهیز از هر گونه تعجیل در ادائی شعر و فروگذار نکردن ذره ای از مطالب آوازی یا کلامی(چه در بیان شعر و چه در اجرای ملودی نغمات و تکنیک آواز)^۶ .

— استفاده اندک و با وسواس زیاد از الفاظ ، اصوات و لغات مکمل آواز (مانند : وای ، داد ، امان ، ای خدا ، دوست ، جانا ، یارا ، حبیبم ، عزیزم و....) که در دوره او رواج زیادی دارد .

— جهت حفظ انسجام شعر و ارائه آن ، اجرای تحریر در اغلب موارد ، بعد از اتمام کلام صورت می پذیرد و اگر به اقتضای ملودی آوازی ، نیاز به ادائی تحریر بر روی عبارتی از شعر باشد ، بر روی مصوتهای بلند آن (ا_ او_ ای) و یا در کلمات چند بخشی که دوبخش پیوسته در انتهای آن ، شامل مصوت بلند و کوتاه باشد ، جهت پرهیز از وقفه در کلام و حفظ انسجام آن ، بعد از ادائی مصوتهای بلند ، اجرا می شود .

— فهم صحیح و دقیق اشعار و تاکیدات کلامی آنها و تمرکز ملودیهای ناب و تحریر های به جا بر آن ، جهت بیان هر چه کامل تر شعر و انتقال مفهوم آن به شنونده .

— نکته بسیار مهمی که در تمام موارد فوق باید لحاظ کرد حفظ شفافیت ، رنگ (تیمبر) ، گرمی و زنگ خاص صدای ظلی ، چه در اوج و چه در بم ، چه به هنگام ادائی شعر و چه در اجرای تحریرهاست که در کمتر حنجره ای وجود دارد . این ویژگی ها را هم در آواز شور (شاهد مایه : la راست کوک) و هم در آواز چهارگاه (شاهد مایه : do_ چپ کوک) می توان به وضوح شنید .

ظلی با شادروانان عبد العلی وزیری ، غلامحسین بنان ، حسین قوامی ، تفكیری و بحرینی پور دوستی دیرین داشت . وی در تهران با یکی از بستگان خود ازدواج کرد ، که در مدت کوتاهی به مatarکه انجامید . افسوس که تقدير گریز پای ، نتوانست شهرت روزافزون و آوازه نام آوری چون ظلی را به خود ببیند . جان نحیف و نزار ظلی در سن سی و یک سالگی (۱۳۱۶) به آتش سل گرفتار شد و دیری نپایید که پزشکان خواندن آواز را برای سلامتی او مضر تشخیص دادند ، ولی چه سود که شوق

⁵ به کمک اندازه گیری سرعت تحریر های ظلی با رایانه ، گاه تعداد ضربات تحریر به هشت الی نه تکیه در ثانیه می رسد .

⁶ به طور متوسط در هر طرف صفحه از دو بیت شعر برای بیان اجزای آواز استفاده می کند .

فراگیری و آموزش ظلی ، هنوز در ابتدای راه پر پیچ و خم تعالی موسیقی بود و روح جستجوگر او، با این بهانه ها از پای نمی نشست.

سرانجام ، پزشکان جهت بهبود وضع بیماری و تغییر آب و هوا ، دستور به مسافرت دادند. ظلی ابتدا به اراک و مدتی هم به همدان رفت (۱۳۲۰)^۷ و در آنجا مجددا ازدواج کرد که حاصل آن دوفرزند پسر بود. اما روح رنجور او طاقت دوری از آشنایان و دوستان را نیاورد و به تهران بازگشت. خانه ای در شمیران گرفت و آنجا را برای سکونت برگزید. مدتی از رنج بیماری آسوده بود ولی پس از مدتی ناراحتیهای پی در پی ریوی رو به و خامت گذاشت و توان زندگی را از وی صلب کرد تا آنکه به بیمارستان بانک ملی منتقل شد.

ظلی پنجشنبه ، یازدهم بهمن ۱۳۲۴، ساعت ۱۱ شب در بیمارستان بانک ملی در حالیکه سی و هشت سال بیشتر نداشت و فرزندانش یک سال و نیمه و نه ماهه بودند، جان خسته اش را به جان آفرین تسلیم نمود. جنازه اش چندی در بیمارستان ماند و در روز دوشنبه پانزدهم بهمن در امامزاده عبدالله شهر ری به خاک سپرده شد.

دوشنبه نیست و دوم بهمن ماه ۱۳۴۴ بیان خواهانده شیخیز

دیروز در تاساخانه تهران مجلس یادبودی بیناست در لذت خواهانده شیخیز
شهر رضاقای میرزا خانی مریا بود که در آن عده زیادی از مدیران جراید شایند کان مجلس، مدیران تک و وزارت فرهنگ، مدیر تل و روزهای باشکوه اصدهای اینهم موسیقی ملی شرکت داشتند.
بدوآ آقای دهقان مدیر ساتا خانه تهران شرح مؤنثی از تاریخ پژوهی و موصفات مرحوم ظلی بیان گردید و از مدیر تل باشکوه و بد ری باشکوه که در مصالحه آنر سوم تاحد امکان دوشنبه رده بودند بمسند اداری مسند داشتند و از آقای ابتهاج نهضور داشتند تقد شاکردن شهربه ای در باره قریب ماند خود رسال آنر سوم بر قرار شود و بیان آور شدند که پس از این نیت مزدودی شدند مزدی کی شرکت اعضا اینهم موسیقی ملی بیان ظلی را خواهد شد مددگری از مصطفعات ضلی بیان بود آنر سوم بسم مصادر باهته آن مرحوم استعفوم آشنازیان تقد و از بانک ملی و ملاحقه ماند از ساعت سه بعد از ظهر در امامزاده عداینه حضور خواهند یافت و در رادبو تهران نیز با این مناسبت روزهای سمعنی ای جالب توجهی ایجاد کردند و آنکه ای قتوزم قیام اشایاری که هرمند فقید امیرا خواهد شد. بیان مناسب ساخته بودند و بیار موقت بود خواهند در خانه آقای نفضل ایشان را بیانی ایجاد نمودند و مجلس نهضت آقای ابتهاج مدیر کل معتبر بانک ملی که وعده فرموده وندگی کوکدان صنیع اورا تائین ماند و همچنین آیا احمد دهمانی بود که معتبر تاساخانه تهران و مدیران معتبر تاساخانه فرنگ و استاد بزرگ هنرمند معاصر آقای علیقی و ذیری بنام اصل صنیع و نیم و سایر بستکان او سپاهانگاری مینشانید.

پنجشنبه چهاردهم بهمن ماه ۱۳۴۴

آجی یا می تیست

در گذشت خواهانده ترک و مشهور
رضاعلیه هنرمندان شیخیز با تأثیری می بیان ماند کان آن مرحوم و عدوم هنرمندان شیخیز با تأثیری می بیان تسلیت عرض میکنم مجلس باد بود بعد آنکه میشود از طرف هنر پیشکان تاساخانه فرنگ تعکری سراهد.

دوشنبه یازدهم بهمن ماه ۱۳۴۴

خلیل خواهانده مشهور در گذشت
آنکه رضاقای میرزا خانی هنرمند و خواهانده مشهور داروغانی را بدروید نفت مراهم شیخیز جانهاد از بیمارستان بانک ملی با حضور آقای ابتهاج و کارمندان بانک بیمل آمد روز چهارشنبه (سی فردا) که

سه شنبه نیست و سوم بهمن ماه ۱۳۴۴

از وجا معتبر و هنرمندان و هنر پیشکانی که در واقعه بود شادروان هرچه معتبر مردم رضا نلی میرزا ظلی نایاب و شرک در مجلس نهضت آقای ابتهاج مدیر کل معتبر بانک ملی که وعده فرموده بود که معتبر تاساخانه تهران و مدیران معتبر تاساخانه فرنگ و استاد بزرگ هنرمند معاصر آقای علیقی و ذیری بنام اصل صنیع و نیم و سایر بستکان او سپاهانگاری مینشانید.

روزنامه اطلاعات - بهمن ۱۳۴۴

7 - شادروان مشحون که در آن سال برای ماموری در همدان حضور داشته شرح ملاقات جالبی را با ظلی ذکر کرده است (تاریخ موسیقی ایران، ص ۶۶۸).

امروز ، بیش از شصت سال از مرگ هنرمند بزرگی می گذرد که به حق می باید لقب استاد آواز را به او داد . هنرمندی که در سن بیست و شش سالگی ، با به یادگار گذاردن تعداد اندکی صفحه از آثارش توانست تا چند نسل بعد اینچنانین تاثیرگذار باشد ، به یقین لایق نام استادی است . حیف و صد حیف که دیگر کمتر کسی است که آنروزها را به خاطر داشته باشد . روزهای شهرت و بیماری و روزهای کش مکش مرگ و زندگی یک نایغه .

روانش شاد

صفحه های جالب

۱- صفحه ای از انجمن روابط فرهنگی ایران و اتریش

مدتها پیش یکی از علاوه‌مندان موسیقی کلاسیک جهانی از من پرسید که آیا در بین صفحه های سنگی فارسی، صفحه های موسیقی کلاسیک نیز وجود دارد و من در پاسخ گفتم که تاکنون در بین صفحه ها و مدارکی که مشاهده کرده ام به چنین موردی برخورده ام اما حال که بالغ بر یک سال از آن سوال می گذرد، به یاری دوستان گرامی، آقایان سالک و مبصری از وجود صفحه ای مطلع شدم که اطلاعاتی دست اول را در این زمینه بهمراه داشت.

این صفحه توسط "انجمن روابط فرهنگی ایران و اتریش" منتشر شده و در یک روی آن آهنگ کامیابی ساخته هایم تویبر و در روی دیگر مارش ایرانی ساخته یوهان اشتراوس با اجرای ارکستر سمfonیک وین ضبط شده است. کاغذ سرمه ای رنگ با نوشته های طلایی و نقش فروهر مشخصه های لیبل این صفحه را تشکیل می دهدند. از تاریخ دقیق ضبط صفحه اطلاعی در دست نیست اما به نظر می رسد ضبط و تولید آن در دهه ۱۳۳۰ شمسی در اتریش صورت گرفته باشد.

۲- اولین اجرای خزان عشق

خزان عشق، یکی از تصنیفهای جاودانی موسیقی ایران است که با شعری از رهی معیری و صدای سید جواد بدیع زاده در خاطرها و خاطره هاست. این صفحه دارای دو اجرا بر روی صفحه های سنگی است.

اجرای اول با ویلن ابوالحسن خان صبا و پیانوی قرهاد میرزا معتمد (و احتمالاً تار اسمعیل مهرتاش) در حلب (سوریه) در زمستان سال ۱۳۱۴ شمسی ضبط شده و بر روی صفحه شماره ۵۸۲ سودوا با شماره قالبهای ۱۲۱۴&۵ w با برچسب سبز رنگ منتشر شده است. در کتاب گلبانگ محراب تا بانگ مضراب حاوی خاطرات سید جواد بدیع زاده، شرح مبسوطی در مورد این اجرا و سفارش شعر آن به رهی آمده و بدلیل مناسب نبودن جنس صفحه های تولید سوریه، این اجرا کمتر در اختیار علاقمندان موسیقی می باشد.

اجرای دوم که در سال ۱۳۱۶ شمسی در برلین به مراهی ارکستری آلمانی و ویلن ساتری ضبط و بر روی صفحه ادئون شماره A243515 با شماره قالبهای Per 13&14 تولید و منتشر شده است. برخلاف آنچه در کتاب گلبانگ آمده، خزان عشق اولین اثر ضبط شده در سفر بدیع زاده به برلین نیست بلکه شماره قالب دو روی صفحه گویای آنست که هفتمنی صفحه ضبط شده در این سفر است و این اجراست که عمدها در دسترس عموم می باشد.

۳- ماهرخ خانم و تنها اثر وی

در بین صفحه های ضبط شده توسط کمپانی بایداфон، با اسمی هنرمندانی مواجه می شویم که شاید تنها همین آثار، استناد منحصر به فرد حیات هنری آنها باشد. هنرمندانی که در کتب اصلی و شناخته شده تاریخ معاصر موسیقی ایران نام و نشانی از آنها یافت نمی شود و اگر بتوان در لابلای برگهای کهنه مطبوعات قدیمی، ردپایی از ایشان بافت، داده بالارزشی صید شده است.

از مصادیق این هنرمندان ماهرخ خانم است که در سال ۱۳۰۸ یا ۱۳۰۹ شمسی، تنها یک صفحه دوطرفه با شماره قالبهای B090365&6 از وی بروی صفحه های بایداfon ضبط شده است. آثار ضبط شده دیگری نیز که محصول همکاری وی با کمپانیهای دیگر باشد نیز تاکنون مشاهده نشده و بعيد نیست که این صفحه یادگار منحصر به فرد این هنرمند باشد.

از بیوگرافی، آموزشها و اساتید ماهرخ خانم هیچگونه اطلاعی در دست نیست و امید آنکه این معرفی مختصر، راه را برای فراهم آمدن اطلاعات بیشتر فراهم نماید.

برای اطلاعات بیشتر در مورد دیسکوگرافی فارسی به www.persiandiscography.com مراجعه فرمایید و
برای بحث و تبادل نظر روزانه در تاریخ موسیقی ایران به www.safheh_irani@yahoo-groups.com پیوندید.

زنگ، هفته نامه هنری، ادبی، سیاسی

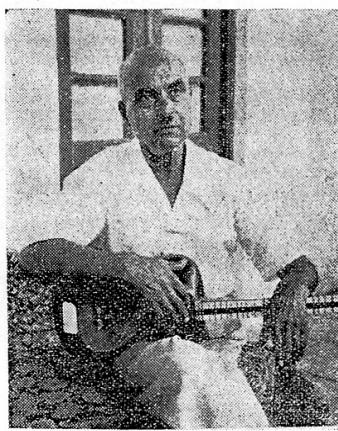
اولین شماره هفته نامه هنری، ادبی، سیاسی زنگ در تاریخ ۱۶ فروردین ۱۳۳۱ منتشر شد. صاحب امتیاز و سردبیر این نشریه، حسینعلی ملاح، داماد کلnel وزیری بود. مباحثت زنگ اساساً مربوط به موسیقی بود و در چهار صفحه در چاپخانه مشعل آزادی واقع در باب همایون به چاپ می‌رسید و انتشار آن ۱۴ شماره ادامه می‌یابد.

تک شماره ۲ ریال	۱۶ فروردین ۱۳۳۱	شماره نخست
سخنرانی مدیر این روز نامه در اول فروردین از رادیو تهران	هدف و روش ما	بخشی درباره هنر و صنعت
<p>شوندگان گرامی: سر برای ملت ها در هنر و ادبیات ایشان است ... میکنند وقتی تراپتستان را تسخیر کرد گفت: «ناشر و ادبیات این ملت بنظور خود را از ایجاد این برname معروض داشته بیسیم به بیان رسانی و اقدام یکی از هنر های ملیمان یعنی موسیقی میبردم»</p> <p>راهنماهاشی که هنرمندان کردند اداره اصحای نظران و هنر دوستان و بطورکلی کل تبلیغات و انتشارات متوجه ازوم بر همکاری با مادر جل. گیری اذای انتظام که در واقعیت میتوان کفت زوال ملیت است دریغ شنایند ...</p> <p>ما امیدواریم با این تقدیر این روز منظور خود از هنرمندان نباشد که خدمات ذیقه‌ی هنر این کشور را بدینه و بدهد آورده این برname داده باشند</p> <p>نظری و عالی در آدمیم مثلاً از جناب آقای اقبال علمی و دری ایجاد خود را بنظور بیهوده ذشکاری ایجاد خود را است عاقاب طبقه‌ی نجف موذنایه میباشد دانشگاه و اسنان سالم و میقی ایران نمایشگاه که شدن بیان از موسیقی ملی ایران علاوه این دقائق موزه ازومرا با ازنشان بدهند، همچنین اذای مند هنرمندان جناب آقای روح‌الله‌خاقانی رئیس هنرستان موسیقی ملی نیز اعضاشده است که ماهی یکبار در این برname در کنفرانس در اداره دستگاههای موسیقی ایران سخنرانی اذای هنرمندان را می‌رواند و با ازای این تهاجم کوشه های آزارها مرتفع مانند از دیگر هنرمندان بنام کشور مانند آفتابان میر همایون شہزادی، مردمانی، صبا و مختاری و دیگر اسایید نیز دعوت بعمل خواهد آمد که در تهایی پنهانی این برname با ما یاری فرمایند ... در سوره هنر های مصلوب از قبول تقاضی و جاری و غیره هم تا حد که موجبات آن فراهم شود برنامه های آماده خواهند کرد.</p> <p>اگر کنون قبل از آنکه وارد بخت فنی شوم نکنی بطور کاری در بساده موسیقی بیان مینمایم :</p> <p>موسیقی به معنای اعم خاص طبیعه با اجتماع و بهاء ملکتی نیست بلکه زایده بغای در صفحه ۴</p>	<p>نحوه‌گرفت آگاهند. آنها میدانند که تابعی ملتی با اضطراب هنرهای اسلامی ارتباط دارد از این جهت است که ابتدا پقدام این امتیاز ندتاً دیکری به سهولت برایشان آماده کردد.</p> <p>ما کاری برویم، انگلیس، آمریکا و فرانسه نهادیم هر کشور نیرومندی تسا بخود نهاده‌گرفت «ملیت ما به نیروی هنر هاییان بر قرار ماده و آنچه که ملیت پایدار است استقلال نیز استوارد راهیانه ایم ... روی این ملاحظات و در دال دیگر ... در تهیه هنرمندان درجهت هست که ما اذای بسیاری از این کشور برای این در دادن باک این کشور برای این کل تبلیغات و انتشارات متوجه ازوم بر همکاری این برname که به (چهان هنر) آن ایجاد ایام شد و انتشار اجزای آن که در بین اینجا و میتوان کفت زوال ملیت ما قصد داریم با تأثیر اتفاق این پقدام در صفحه ۴</p>	<p>در این ایام که فعالیت افراد صرف سوداگری و سیاست بازیاباً کارهای اداری شود و هنر خاصه هنر موسیقی بجانب ندال کشیده شده و یا های متوجه‌گشتم آن از همین عدم توجه هایی خوبی می‌گذرد.</p> <p>ای عذری به سنتی میکاراید، هر اقدام علیکه جلوگیری از این انجام ندال را موجب شد و این است داد سایه‌ی تحسین و بشیوه‌ی است. ما باید اندیشه و اکاعیشه شاخوانندی عزیز و هنردوست و ارادعصره دل مده در ظرف داریم تا آنکه میسر ست نیرومندی هنرهای ملی خود را از ظرف فنی و علمی تندکار کرده جسمه دا موجه مقام عالی هنر مخصوصاً موسیقی نماییم.</p> <p>ماقعده داریم در هر شماره هنرمندانی این کشور کرده اند باز نکن نوع خدمتشان بچالمه معنی کنیم.</p> <p>ماجده میکنیم بروسته ناظر اعمال دولت و مسئولان امور شیوه‌گران بوده با هر کونه اقدام ظالمانه و مفترضانه و تحریکات عوام فریبا ایکه علیه هنرمندان میشود میارزه نماییم.</p> <p>ما نیکی ملی خود را کسی پیروی هزایان غرق قابل نظر خواهی کرد تا آخر نیز رها نخواهیم نود و داشتند معروف که است این چشم متفاهم شد که ما آنرا شاهکار هنرور و یا عالی ترین اثر راک تایه نمایم متفاهم بی انسداده و جود دادن باعده اینکه در تجربه قابل توجه است از اینکه در تجربه نامناسب و مقدمه قرود بوجود آمدند هست یعنی علی این کشور برای این اما نهضت کمده و لامه اتفاق کاری هر بیان میشود با هنر این ثابت و را با اطیعه نیوایان و اجرد مقام عالی هنر باشد بیهوده بیکر هنرمندانیکه در محفظه خلق زیارتی در حالیکه صفت کوششی است سودجوییاه چوت خاک ماجهیانش در نهضت تا حدی رعایت زیارتی میشود بدین معنی ملتها در هنرهاشان است ، در منطقه ایکه بیکانه این مقصود و سخون است دارند ابتدا پیش از این مدت این دو ترتیب اینکه بحث ها پس خواهشی این در این اقلاب دزمای نظریات جدیدی بوجود آورده است : برخی صفت را که میگویند هر است در نهضت اجتماع بر تراز اتری میدانند هنرمند تجییل کرد زیرا ما حق ندادیم که بخاطر خود هنر بوجود آمد است در از اجتماعی مقابله و آیا ماده ای اتفاق آثار هنرمندی را که طیبنا مانوس و آنها به در دریغ میتوان گفت کوشش و نمائیست پیش در صفحه ۴</p> <p>اقل از جهان نو</p> <p>کلnel علیمنقی و زیری</p> <p>از: حسینعلی ملاح</p> <p>پیش در صفحه ۴</p>

شماره

کلین علیینقی وزیری

طبقه از صفحه ۴

وزیری تدریس آرزا بهمه داشتند . وزیری برای نخستین بار مسافت موسیقی دانارا در داخل ایران مرسم و متداور کرد و شخصاً دوبار باعده ای از شاکردا خود برشت و بهلوی رفت و در نال شهرداری آنجا چند کنسرت داد که معمور استقبال بی نظیر اهالی واقع شد ، سفر اول بناییس آموزشگاهی بنای «مدرسه صنایع طریقه» اقدام کرد «ابوالحسن صبا را که از بر جسته تبری شاگردانش است بستم مدیریت آر بر قرار نمود . وزیری دوبار بوسی کپا نیهای «بویین» و «بدافون» آهنگ های در فتحجه ضبط کرد . این صفات را حقیقت معروف موسیقی وزیری نیست ذیر آثار مهم اورد این صفات ضبط نشده این صفات شامل مقداری تضییف و رذالت است که وزیری سعی کرده است ت حدی مطابق ذوق مردم باشد . لیکن صفاتی که حاوی تاریخی خود اوست مانند : دشترک ژولیه - بندار - حاضر باش و غیره نوئه های بدیج و جالبی ای سبک موسیقی تو و آثار جاودانی ایز استادهاییانش ... درک آنارعیق و وزیری برای جامعه ایکه نتوڑ داداش موسیقی و بزبان این هنر آسمان خو نکفره که کار پور طبق در تابستان ۱۳۰۷ ریاست «مدرسه وزیری» بوزیری مقول شد ، بنی «مدرسه وزیری» بوزیری معرفت کن تاربا بخوبی می نوشت و پیرخی از ازازها آشنازی داشت و از مقدمات موسیقی نظری از چندی این مدرسه به «مدرسه موسیقی» کلیل ، مدت ۳ سال در «مدرسه عالی موسیقی» فرانسه پنهانیل علم هم آهنگی «آرمونی» و آواز پرداخت و در خارج از مدرسه در رشته های مختلف موسیقی مطالعه کرده سپس با این اوان عظمت و جلال ما ، اندام به برچیدن موهومات و خرافات و ترویج متفاوت موسیقی مطالعه کاخ ماقاران با همان اوان عصر خسرو و خرافات مسوم کننده در زند شاه مهز و محترم بود که باشد خود سست کرده و از آن با ایکه افتخار میشود . پس از حمله اغراط تامدیم تاریخیان بیار مسیده ازما پیش گرفتند .

کفتم ملت روسیه خواهان موسیقی نداشتن منبع برای تدریس نمود . بس از ورود بایران «مدرسه موسیقی» در اسفند ۱۳۰۲ تأسیس کرد و در بازیز ۳ «کلوب موذیکال» است نوئه های بارزیست از لاثنیتی که این اندیشه رادر دیگران ایجاد کرد است ... پسچ جلد کتابی را که با «خواندنیهای کودکان» تألیف نمود نیست و مینوان گفت او نخستین کیمی کودکان کشور کرده است بر کسی بوشید کرد تا در ایران چیز اشکانی داشتن منبع برای تدریس نمود . بس از ورود بایران «مدرسه موسیقی» در اسفند ۱۳۰۲ تأسیس کرد و در بازیز ۳ «کلوب موذیکال» را ای از این ، خدمتی است که وزیری بس از این تأثیر مملکت کرد که است ، در طول چهار سال فعالیت «کلوب موذیکال» و وزیری علاوه بر کار موسیقی اقدام نتائیس کلامی برای تربیت هنرپیشه نمود و بس از چهار خطا به را سعید نمیسی استادا شکاه تهران جمع آوری کرده و بنام «در عالم موسیقی و صنعت» پیاپ رسانید . پهچال این کنسرت ها و سیله معرفی موسیقی اوشد ، درهمین اوقات بنا بیشنهاد وزیری و امریه شاه فقید تدریس سرود در آموزشگاهی ای نظام معمول کرد و قریب دو سال شاکردا نهیه در صفحه ۳

چرا ملت روس مقدم «کلینکا» را معتبر شمرد و بوی نام (بیدر موسیقی رویی) را اعطای کرد ؟ در آن ایام آثار هنرمندان رویی تحت شرایط محیط و نویز هنر ایتالیا نیها و آلمانی ها چنین ملی خود را از دست داده بود و ملت روسیه چشم برآه موسیقی دانی بود که از خالک رویی برخاسته و هنر مش ملهم اذ آثار مطروح شده ملی اش باشد . در این زمان «کلینکا» قدم بعرصه نهاد و با تصنیف قطعاتی که روح ملی و آثار کهنه شده موسیقی محلی را نشان می داد باحیاء موسیقی ملی روسیه اقدام کرد . کلین علیینقی وزیری نیز در هنگامی اقدام باحیاء موسیقی ملی ما کرد که این هنر معنای مبتداش بخود گرفته و منحصر بطبقه خاصی شده بود : موسیقی دانان احترامی در جامده نداشتند و آنها هم که برغم این عدم حرمت بکار خود می داشتند جمیع آماتور و مددودی مطریان و نوازندگان دوره گردید بودند که موسیقی را وسیله امراض معاش خود می داشتند و برخلاف ملت روسیه که آنندگان نگاردنده ... بس از این دوره دیگر علم و هنر از آنچه که بود بالآخر درجت شرایط نامناسب محیط و تابیر خواهان موسیقی دانی ملی بود ملت اینان درخواست شرایط نامناسب محیط و تابیر سخنان روحانیون اساساً موسیقی را نی شناخت چه رسد باینکه خواهان موسیقی دانی باشد ... بی علاوه مرتدم یک هنریک دیگران معتقدند «بردنی سلطنت خواهد کرد » حاصل ناملایانی هنر داشت پیشینیان از کف ما بیرون شد و برخلاف اروپایان که مقارن با روى آورده است . تا قبل از حمله اعراض پایران ، موسیقی و موسیقیدان نزد جامده خاصه در دربار پادشاهان احترام شایانی داشت کما اینکه «بارباد» که از موسیقی دانهای عصر خسرو و خرافات مسوم کنند در زند شاه مهز و محترم بود که باشد خود سست کرده و از آن با ایکه افتخار میشود . پس از حمله اغراط تامدیم تاریخیان بیار مسیده و صنایع با بجال رکود ماند ، تا اینکه این مفعع . نارایی ، این سینا و روکد که دیگر داشتندان و شاعرانی که با خواستار محو نابودی موسیقی و موسیقی دان ... هنر فرزند کردن آن پرداختند ... هنر فرزند کردن از صورتیکه ما احترامی ایز در ادامان بر عطوفت هنرمندان پر روش میباشد که حمله مفول اورا بدیار فراموش رهیبار کرد ... چندی گذشت کرده بودیم ، در حالی که در کتابخانه های روسیه ، کجیمه های ذیقه ای از نوئه های ملی تدوین شده وجود داشت . نهاد و قاعده ای در کار موسیقی مساود و هنر قطمات چاچ شده ای در دسترس داشتیم ، طرز تعلیم و طریق نمایش این هنر بطریق دسته جمعی (ارکستر) بایهای اشکال صورت میگرفت خلاصه در یک چنین وضعی که از ابتدائی مواظبه بشد برداختند و کتابها درباره اش نوشتند . ولی افسوس که این مردمان هنر

شماره ۱

آنچه در این هفتاه شنیده و دیده و خوانده‌ایم

داخله :

بطوریکه شنیده ام پنج نفر از جانب اکثر هنرمندان رادیو تهران انتخاب شدند که شنن پشتیبانی از منافع هنرمندان خود امور فی موسیقی رادیو را نیز ذیر نظر بگیرند.

این پنجنفره که عبارتند از آقایان خادم میثاق، منصوری، مفتاح، ملاج، مرتضی کریم زاده ازدواج افسند در اداره کل انتشارات و پبلیکیشن‌های بکار رفته و از قراریکه کسب اطلاع کرده ام تا بحال قمه‌های مثبتی نیز برداشته‌اند ما امیدواریم آقای بشیر فرهمند سربرست اداره کل انتشارات و پبلیکیشن‌های شغفتی کلیدان و خواهان اصلاحات میباشد از پشتیبانی این هیئت در پیغام موجبات پیشرفت کار ایشان را چه اذ نظر مسالی و چه اذ نظر فنی فرمایند.

شنبیدم که : در یکی از جلسات شورایعالی فرهنگ برطبق پیشنهاد آقای مشکوکه تصمیم گرفته شد نظریه دادوین چون اهانت به قاع در پیش از برداشتم مدارس حذف شود و بیجای آن آیات اکلام الله مجید و با اورادی در تعکیم مبانی دین تدبیس و قراحت گردید.

ذنک - تا خود دیدت مفصل بخوان اذاین مجلد .

.... چندی پیش در روزنامه کیهان شرحی اذ طرف وزارت فرهنگ انتشارات که دستور داده اند موسیقی و تئاتر و کارهای تاریخی اذ بر نامه مدارس برداشته شود .

ذنک - موسیقیکه باید بیش از هر چیز قسم روانشناصی بر نامه های خود را مورد نظر قرار بده و روحیه اتفاق را بوسیله ایجاد بر نامه های تاریخی آمادی فرازیرن دروس علمی تبادل، شکفت است که چنین دستوری را صادر نکند، ما جدا منتظر هستیم مسئولان امر تجدید نظری در این باره بمانند.

... قابل تووجه جناب آقای ارشته و وزیر دارائی : در زمان کفالت آقای فروزان فرمولی تهیه شد که از دستور ناجی خوانندگان و نوازنده‌گان رادیو تهران به نسبت هایی کسر شود. کو اینکه این فرمول مورد تایید نمایندگان موسقی دانهای رادیو قرار نگرفت و با آن مخالفت کردند ولی اداره رادیو اقدامات خود را کرد و بالاخره مبلغ هفتصد تومان صرفه چوئی شود .

جناب آقای وزیر دارائی آیا بودجه‌ی ملکتی با همین هنرمندان توانم که از دستور یکمده هنرمندگر خواهد شد تعامل بپای خواهد کرد؟ و آیا برای تکشاده‌ای و حراست یکی از نزدیکی ملی این هفتصد تومان مبلغ کرامی است؟ ما منتظر ابراز حسن نیت شما هستیم .

خارج‌جه : در جواب عصر خواندنی که نمایندگان ایران و ایستان در سازمان ملل متحد پشتیبانی دایر بر اینکه بانوان باید از لحاظ حقوق سیاسی با مردان تساوی داشته باشند تقدیم کردند که مسود تقویب کیسیون مخصوص قرار گرفت .

رنگ : ما امیدواریم هر چه زودتر این امر بورد اجراء در آید و بانوان ایران نیز از حقوق اجتماعی شود بهره مدد شوند .

آگهی

کیسیون فی موسیقی رادیو از خوانندگان و نوازنده‌گانکه در جلسه چهارشنبه ۲۱ اسفند جهت آزمایش حاضر شده اند دعوت میباشد که روز شنبه ۱۹ فروردین ساعت ۵ بعداز ظهر با اساز خود در اداره کل انتشارات و پبلیکیشن‌های خود پیشنهاد شده هیچ عندری پذیرفته نخواهد شد .

ضمناً باید آور میشود که در صورت عدم حضور غایب محسوب شده هیچ عندری پذیرفته نخواهد شد .

چارخانه مشعل آزادی

خیابان با بهما یون تلفن ۳۶۴

کلیل علی نقی وزیری

بچه از سفیده ۱
را بخون آورد .

نمايشنامه‌های «خانم خواهند» و

«تشک برقو» و تابلو موزیکال‌های: نیمه

کل کلاب در (انشاری) شد، روایی مجنون و دوا بر شور

(سه گام) بدگان و گاروخ «بانیم» دزدی بوشه

ولاسی‌ها از آثار قلمی و هنری این

دوهدی وزیری است که چملکی به مردم

نمایش گذارده شد و مورد استقبال

بنظیر مردم فراد گرفت . قسمتی دیگر

از تصنیفات وزیری که هنوز پیغام

رسیده عبارتست از: نیمه شب، مجسم

کردن این غزل حافظ: زلف آشته و

موسیقی غریب آکود شناسی، سرو

های مدارس ازینه‌های فربود، سرو

ویلن در دجلد، دستور تار چاپ برلن،

دستور جبد تار برای متوجهه کامل و

دو عاشق، بیان این غزل حافظ:

بنال بابل اک برآمد سریاری است ...

گربایی، بیان این غزل حافظ:

بیزگان سیه کردی هزاران رخنه در

دین ...

خریدار تو، از سعدی انتخاب

داده بود دوباره چایکار فح و پرچمی

بند. سیه سایه که باشم که خشنه

یافت، هنگامی که خشنه

برد و درسایه هاشنایی هاد مرابت

تو باشم :

شکلت نی، از مولوی بشواز

ی چون حکایت میکنند.

دو سفونی: «سفونی شوم» که

وزیری در مرکز بدش ساخته و سفونی

خطاب کرده نام بند موسیقی ملی ایران

منظوم مولوی را وصف کرده است.

را برآورده کردیم .

از آقای خسرو ملاح

رقص

بیاد آن باده‌ی رنگین تر از گل

بسه تریاک را نامش شده میل

بزن مطریب سرود آمسانی

بچنگنک آر چنگ آخرواالی

برهه، ای بسأر با جام بر از می

بغوان بلبل، بغان، آواز با نی

بچرخی ده وزش بس برک سرین

بسانار دامنست کسروی بیا خیز

بریشان زلف و مخدور و دلاویز

بیوشان آناسب و باش خود شید

که ماه روی تو بهتر ذ خورشید

خمارم را به بوسه تیز میکن

ولی بوسه مده پرهیز میکن

در کانون موسیقی ملی واقع در ابتدای شاه آباد

جناب با غ سمه‌سالار ویلن تو سط آقای جهان پناه، تار و عود

تو سط آقای کامویی تدریس میشود

صفحه ۴

شماره ۱

سخنرانی ...

طبقه از صفحه ۱

هنرمندان را دبو تهران مفتر هستند از جناب آقای مکی نمایند
محترم مجلس شورای اسلامی بمناسبة بشتبانی که از حق و عدالت فرموده اند صمیمانه سپاسگزاری نمایند.
همچین از جناب آقای نسبی معاون نخست وزیر و
آقای ملکوتی دبیس دفتر ایشان که از مساعدت های لازم کوته ای نفرمودند اظهار تشکر و قدردانی مینمایند.

بحثی در باره ....

در آن دنیای آینده‌آلی، یعنی در آن روزگاری که بشربت از قیدو بند استمار و استماروزبان و ملیت و سرحدوو... آزاد شد و جهان یاک پارچه صلح و صفا و مودت گردید و کارها تباست نیرومندی افزاده تبیین شد و کارشانه ها چه رفاه مردم پکرش در آمد و انگل برای تبدیل زندگی خوب به بهتر بکار افتاد و کار به حقیقت است که آنرا پنهان دکر کوشند ای از جد ارزش هنری نخواهد بود، متینک میگوید «... راستی ترسیم چهاره کسی بدست کسانیکه از کار در این میگذرد...»

گفته مصدق پیدا می کند که : «هنر

بر جهان حکومت خواهد کرد»

در آن یاده هم بکسان بزیانه مینکندند

نه مثل امروز که اکثر تجربه و باسازی خود را

یا از منزدی پیک جنکل شاداب برسته

تاجر از نظر مخصوص میگذرد از چشم

سایر چیزیانه همچنانی از منزد

از لحظه زیبائی درک ثابت از آن نمایند.

همچنانکه در این ایام برای موسیقی

دان واقعی هر چه هست موسیقی است.

خواه نوای بین معنای هزار دستان، یا

صدای مورق کار یا برع تهدید آمیز و

ملموس الاغ یا شیوه رضا یا غم

یا درجهات بین انتها صدای با دو آب

چه خوب و چه بد هم از این خودشان

جناب و دارای مرتاب زیبائی هستند

آن روزگاران نیز برای عوام چنین خواهد

بود. بس حیف است که روح نزد مطلق

را بخاطر ایام تاباداری در اجتماع نابود

کردند صنعت راجای گزین آن نمایم. زیرا

وقتی استعداد های بکار طبیعی خودمشغول

بود، صرف جنبه هنری داشته باشد. این

لطف هنر که در اینجا باد کردند هم...

بنکجهانی دیگر قادر نباشد

نمود، بیکارانه جهت وصول به این

منظور طرح ما می کشند و چافشانها

میکنند ولی صد افسوس بر ملتش که خود

متلک ایران از هلت کردی ذوق

و استعدادهای این ملت برجاست بیرونی

حافظش میگوید: هزار سلطنت دلبری

بدان نرسد - که خویشتن به هنر در دلی

بنکجهانی دیگر قادر نباشد تا در حد

جو غرند - قبای اطلس آنکس که از

تفاوتنی است که (کات) اینطور بیان

میکنند: «صنعت، زحمت کششان است

از این رو نامطبوع بیباشد، تحمل آن

بخاطر خود شوند که دیگر قادر نباشد

در حالیکه هنر، بازی است، یعنی خودش

سرگرمی مطبوعی است: همین امر تجربه

نهایی است »

تصور میکنم کسانیکه این عقیده

هر چهارمین ساعت موقول

به چمه آینده در همین ساعت موقول

می کنم و اکون نویسی از این هنرها

که با بینجه های بر مهارت استاد محترم

آقای وزیری در تاریخ اجراء شده است

سمع شما میرسانم.

محل اداره

ابتدای شاهزاد جنب باع پیهال ادار

آبورهان

سالیانه

بکمدد ریال

بنجام

طبیعت است و در همه چا خواه و ناخواه
به نسبت انتشار خوش بردلها حکومت
میگرد، زبانی است بین المللی که چنان گرانایه
برای آنان وجود آورده است که بدون
موتقل میگوید « هنر آغاز یا تسلی
عشق است و آدمی از آن نمیگذرد »
این شواهد که از گفتش از برگان
آوردم ما را آشنا میکنند که نخست باید
باشه و مقام این هنر آسانی را تشخیص
داده و سپس خود را با آن مانوس کرده
و آنکه از دل و چان به حرast و
مواطنه برداخت، بیان ایشانه موسیقی
در کدامیک از درجات عالی هنر های
زیبایی میگیرد و تایله یا هنری برای
دیگر دینه خوار خوان بی انتها آنند
با این جمله اذکار شوپهار فیلسوف
شهر آلمان مشهود میگردد « هنر
میگویند بودن را تشخیص داده و
برای حفظ و سراسرت آن میگاهد
کرده اند، امروزه نمره نیکویی از آن
تصحیل میکنند . بطوریکه (دیسو)

میگوید: « بیترین تربیت اولیه برای
اطفال موسیقی است، که عواطفی بیکو
در آنها ایجاد نموده موجب نظم و
دقیق در حیات ایشان میگردد و بهر
تصورم که شفاهی از کار در این مخصوص
شونیم . در ابتدای کفارت هنر دارد
و قرنی تربیت هنرستان را تغییر کرده گفت
تا هنر و ادبیات این ملت برجاست بیرونی
ماصورت واقعی بخودنخواهد گرفت ». تباء
کردن هنر ملت ها کار سهلی نیست ،
رجهها و مرادت ها را باید تحمل کرد
تا بتوان مثلی را محروم از هنر هایشان
نمود، بیکارانه جهت وصول به این
میکنند ولی صد افسوس بر ملتش که خود
متلک ایران از هلت کردی ذوق

و استعدادهای این ملت برجاست بیرونی
حافظش میگوید: هزار سلطنت دلبری
شن ره با ظریعی عاری از شانه تکریسته
اذدام مارا بشتبانی باشند واکر لفظشی
ملاحظه هی کنند ته کار نمایند تا در حد
دو اتایی بر فمع آن بکوشیم .

از موسیقات و افرادیکه این شماره
بطور رایگان برایشان ارسال شده است
انتظار داریم هم و الای خود را که در
واقع نویه ای از علاقه بحفظ ملیت است
ایران داشته باشد این خدمت ملی
تایید نمایند در شاتمه روی سخن را بتمام
هرمندان و موسیقات هنری کشور معطوف
گرده میگوئیم ما بیاری شما برخاسته ایم
شاده هم هست کنید و بشتبانی از ما
برخیزید .

نوشته: دابلیو. پرنتیس

javad_kass@yahoo.com

ترجمه و تلخیص: جواد مهیار

به نقل از: Musiqi Dunyasi No 2(3) 2000

گرامافون به شرق می رود

من مدت شش ماه روی پروژه ای کار می کردم که منابع تحقیقی آن مبتنی بر اطلاعات کلکسیون موسیقی بین الملل (IMC) بود. بعلاوه بیش از ده هزار صفحه ۷۸ دور (سنگی) نیز در دسترس من قرار داشت. در بین این صفحه ها به ۴۶ صفحه ده اینچی برخوردم که آشنایی با آنها برایم بسیار جالب توجه بود. همه این صفحه ها پیش از جنگ جهانی اول و به وساطت نمایندگی کمپانی گرامافون در تفلیس در قفقاز و ترکستان پر و منتشر شده بودند.

شروع فعالیت کمپانی گرامافون در تفلیس به سال ۱۹۰۱ میلادی بر میگردد. متاسفانه جنگ جهانی اول و پیروزی انقلاب اکتبر در روسیه سبب شد فعالیت این شرکت در روسیه، در سال ۱۹۱۸ میلادی متوقف گردد.

به نظر من، مجموعه یادشده عتیقه هایی گرانبها و میراثی فرهنگی و ارزشمند است که در آن زمان و در حوالی محل تولید آنها به فروش رسیده اند. نکته عجیب آنست که این صفحه ها چگونه سراز آرشیو کلکسیون موسیقی بین الملل (IMC) درآورده اند. ما فقط میدانیم که دختر آقای "ام. فیلیپس پرایس"، اقتصاددان، جهانگرد و روزنامه نگار معروفی که در سال ۱۹۱۲ میلادی به سیبری سفر کرد این صفحه ها را سالها بعد به IMC اهدا کرده است. در این سفر "دالگاس کاروتز" که نویسنده و جغرافیدان بود، پرایس را همراهی میکرد. آنها احتمالا در سال ۱۹۱۲ تا سرزمینی که اکنون مغولستان نام دارد، سفر کرده اند. طبیعی است که فرض کنیم پرایس در مسیر این سفر، هرجا که با صفحه ای برخورد مینمودنده است، آرا تهیه کرده باشد و مجموعه حاضر، حاصل همین تلاش علاقمندانه اوست.

خوبشختانه من از اطلاعات رایانه ای کمپانی گرامافون استفاده خوبی کردم و شماره قالب (ماتریکس) های صفحه ها- که بروی بدنه و در فاصله بین لیبل و شیار چرخش آزاد سوزن (run off groove) حک شده اند- در این میان بسیار کارساز بودند. در نتیجه اکنون میدانیم که در این مجموعه، یک روی یک صفحه ده اینچی توسط "ویلیام سینکلر داری" آمریکایی در سال ۱۹۰۱ میلادی و سه روی دیگر توسط "فرانتز هامپ" اهل برلین و در سالهای ۱۹۰۳ و ۱۹۰۴ پرشده اند. سیزده روی صفحه نیز بوسیله "ماکس هامپ"، برادر کوچکتر فرانتز هامپ در ۱۹۰۹ و دو روی صفحه هم توسط "ادموند جیمز پیرس" انگلیسی در سال ۱۹۱۱ میلادی پرشندند.

برنامه ریزی سفارش سالیانه در ۱۹۰۹ برای ضبط ۷۵ اثر توسط هامپ و درج محل ضبط بروی لیبل صفحه ها، مسیر حرکتی بالغ بر ۳۰۰۰ مایل را برای ضبط در نقاط مختلف مشخص می کند. آغاز

کار از شمال قفقاز، سپس به تفلیس در گرجستان بود و با استفاده از راه آهن موجود، سپس بسوی جنوب و "الکساندروپول" (گیموری) در ارمنستان و از مسیر آذربایجان (جنوب قفقاز) و پیمودن عرض دریای خزر به "مره" در ترکستان و از طریق "بخارا"، "سمرقند"، "تاشکند" و شهرهای کوچک دیگر تا ترکستان چین یا سین کیانگ ادامه یافت. "تی جی. تئوبالد نوبل" که برنامه مشابهی را برای ضبط صفحه برای کمپانی "پاته" در همین مناطق بر عهده داشته، از سختیهای این کار و مثلا هشت ساعت سفر برپشت اسب در کوهستانهای قفقاز برای ضبط یک اثر، گزارش داده است.

بازار اولیه برای گرامافون، شهرهای در مسیر راه آهن به ترکستان بودند و کمپانی گرامافون در صدد توسعه فعالیت خویش برم آمد. مدیر شرکت گرامافون در تفلیس در آن زمان، شخصی به اسم "فرد تابلر" بود. او در نامه ای که در سال ۱۹۱۱ به دفتر لندن نوشته از مشکلات سفر در آن منطقه و حمل گرامافون و صفحه برپشت اسب و قاطر سخن به میان آورده است. او شهر به شهر گرامافون و صفحه ها را می برد تا بتواند آنها را به مردم معرفی کند و به فروش برساند.

صفحه های مورد مطالعه ما در IMC حاوی موسیقی تمام گروههای نژادی و ملی در آسیا مرکزی هستند. موسیقی چچن، اینگوش، کومیک، کاباردین و اوستین در کنار موسیقی و آثار گرجی، ارمنی و فارسی تاتاری (تاتاری) در این صفحه ها مشاهده می شوند. هنرمندانی از افغانستان و چین نیز آثاری بر روی این صفحه ها دارند.

سفر آقای "هامپ"، سفری بسیار هیجان انگیز بوده است. او در سال ۱۹۰۹ در تفلیس با "بگرات بگرامف" خواننده مقیم تفلیس آشنا شد. بگرات، خواننده ای محبوب بود که در سفرهای قبلی نمایندگان کمپانی گرامافون نیز صفحه هایی ضبط کرده بود و در آن سال ۳۰ عنوان صفحه دیگر ضبط کرد که به همراهی دو نوازنده دودوک، در نه اثر به زبان ارمنی، در هفت صفحه به زبان گرجی و در ده اثر به زبان فارسی تاتاری خوانده و در چهار صفحه، دایره نواخته است. در آن زمان، تفلیس شهری بسیار مهم در آن منطقه محسوب میشد. هنرمندان ارمنی و گرجی، غالباً دوست داشتند در این شهر فعالیت کنند. از سوی دیگر فعالیت گروهی از هنرمندان آذری - که برخی از آنها ایرانی الاصل بودند - نیز در تفلیس متمرکز شده بود. از بین این هنرمندان میتوان "جبار قاریاغدیف" را نام برد که به استناد یک کاتالوگ متعلق به آن هنگام از کمپانی گرامافون، در ماه مه سال ۱۹۰۹ بالغ بر ۲۵ اثر از وی ضبط می شود که در اکتبر همان سال ۱۲ اثر از آن مجموعه، تولید و منتشر می گردد. در واقع "هامپ" در فاصله

آوریل و سپتامبر آن سال ۶۰ ساعت موسیقی ارزشمند آن منطقه را ضبط کرد که ۵۵ ساعت از آنها بصورت صفحه های ۱۰ و ۱۲ اینچی روانه بازار شد.

جبار قاریاغدیف

کار و بار صفحه در قفقاز و تفلیس آن زمان بسیار پر رونق بود و مردم به موسیقی علاقه وافری داشتند. از همه جالبتر استفاده از صدای خانمهای خواننده بود که ضبط آن با مشکلات زیادی روبرو می شد. "تايلر" در خاطراتش می نويسد: "برای ضبط صدای خانمهای عملاً مشکلاتی داشتیم و تنها می توانستیم خانمهای را در فضاهای خصوصی خودشان ملاقات کنیم. زنهای مسلمان در محافل عمومی ظاهر نمی شدند و در ضمن دوست نداشتند اسم واقعیشان بر روی صفحه ها درج شود."

"ادموند جیمز پیرس" در سال ۱۹۱۱ میلادی موفق می شود صدای یک زن را در خانه اش در سمرقند ضبط کند که اتفاقی بسیار نادر محسوب می شد. پیرس از نتیجه کارش بسیار خوشنود بود و در یادداشت‌هایش از آن با افتخار یادگرده است. اگرچه کمپانی گرامافون هدف تجاری خود را که مبتنی بر فروش گرامافون بود، در آسیای میانه تعقیب می کرد و برای این منظور، کاتالوگهای متنوعی از محصولات خود را چاپ کرده و در اختیار مردم قرار می دادند اما فعالیت شرکت گرامافون از نظر فرهنگی نیز تاثیرات عمیقی بر جای گذاشت. اکنون این صفحه ها را می توان در وهله اول، بخشی از میراث فرهنگی آسیای مرکزی و در وهله بعدی، میراثی جهانی محسوب کرد.

amirmansour78@yahoo.com

امیر منصور

فهرستی از اسامی زنان موسیقی ایران بر روی صفحه های سنگی

بیش از یکصد نام از اسامی زنان موسیقی ایران در فاصله سالهای ۱۲۹۳ تا ۱۳۳۸ شمسی بر روی صفحه های سنگی ۷۸ دور وجود دارد. اگرچه عمدت ترین منابع تاریخ معاصر موسیقی ایران در دهه ۳۰ و پس از آن نوشته شده اما بسیاری از این اسامی در مأخذ مذکور حتی مورد اشاره واقع نشده اند و چه بسا اگر صفحه های سنگی به عنوان اسنادی موثق وجود نداشتند، یاد و نامی از این هنرمندان بر جای نمی ماند.

روح الله خالقی در جلد اول سرگذشت موسیقی ایران که در سال ۱۳۳۳ به طبع می رسد و اساساً به تاریخ موسیقی ایران در سالهای پایانی دوره قاجار می پردازد، به غیراز امیرزاده خانم که- اثر ضبط شده ای از اوی گزارش نشده است- تنها به ذکر چند نام از زنان موسیقی اشاره دارد. در جلد دوم همین کتاب که به مدرسه عالی موسیقی اختصاص دارد نیز منحصراً و به تفصیل به روح انگیز پرداخته شده است.

چندماه پس از انتشار سرگذشت موسیقی ایران، جلد اول دیوان امیرجاهد انتشار می یابد. برغم توجه به موسیقی ایران در سالهای ۱۳۲۰ تا ۱۳۰۰ در مقالات گوناگون این کتاب و درج شعر و موسیقی بسیاری از آثار برجسته و مشهور این دوره، غفلتی متعمد نسبت به درج زنان هنرمندانی که با اجرای خویش این آثار را جاودانه و امیرجاهد را مشهور ساختند، مشاهده می شود. (نگاه کنید به: صفحه سنگی، ش^۴)

اگرچه در مطبوعات دهه های ۱۳۲۰ و ۱۳۳۰ و به ویژه در مطبوعات موسیقی این دوره، اخبار فراوانی از زنان موسیقی ایران وجود دارد که بر بخش‌های عمدت ای از آنها، نگاه و رویکرد ژورنالیستی روزمره حاکم است، اما همچنان ردپایی از بسیاری از زنان موسیقی فاصله سالهای ۱۳۰۰ تا ۱۳۲۰ پیدا نیست.

در تاریخ موسیقی ایران اثر حسن مشحون نیز توجه ویژه ای به زنان موسیقی ایران وجود ندارد اگرچه به این موضوع بیشتر و برجسته تر از کتاب سرگذشت موسیقی ایران پرداخته شده است. دکتر ساسان سپنتا در کتابهای چشم انداز موسیقی ایران و تاریخ تحول ضبط موسیقی در ایران، در ارائه فهرست آثار ضبط شده توسط برخی از کمپانیهای صفحه پرکنی، اسامی بدیع و تازه ای از زنان

موسیقی را به نقل از کاتالوگهای کمپانی هیز ماسترز ویس و یا به نقل از برچسب صفحه های سنگی کمپانیهای کلمبیا، پاته و سودوا، درج می کند.

توکا ملکی در کتاب زنان موسیقی ایران، از اسطوره تا امروز، تلاش گسترده ای برای مراجعه به همه منابع مکتوب موجود معمول داشته و باب را برای بررسیهای بعدی و بیشتر در احوال و آثار فهرست طویلی از زنان موسیقی ایران گشوده است.

در این مقاله فهرستی از زنان موسیقی ایران که نامشان به عنوان خواننده، نوازنده، آهنگساز و ترانه سرا بر روی برچسب صفحه های سنگی مشاهده شده، کزارش می شود. اولین تاریخ ضبط توسط هر هنرمند بانضمای لیبلهایی که نام هنرمند مورد نظر بر روی آنها وجود دارد، در جدول ذیل آمده است. چنانچه اسمی گوناگون و شناخته شده ای برای یک هنرمند مثل ایران الدوله (ایران خانم، ایران خانم هلنی و ایران الدوله هلن) وجود دارد مورد ثبت قرار گرفته و برچسب مربوطه مشخص گردیده است.

شاید بتوان ادعا کرد که مجموعه حاضر، کاملترین لیستی باشد که تاکنون در این زمینه ارائه گردیده است که نه تنها قابل تکمیل بوده بلکه گام بزرگتر و اساسی تر گردآوری اطلاعات کامل از احوال و آثار این چهره های هنری و زدودن غبار فراموشی تاریخی از تاثیر . نقش هنری هریک از ایشان است. امید آنکه این مختصر مورد توجه اهل تحقیق واقع شده و در بررسیهای اجتماعی و پژوهشی تاریخ معاصر موسیقی ایران مورد استفاده قرار گیرد.

نام دیگر	شهرت	نام	اولین ضبط(ش)	تئیں
خواننده	شهرزاد	1955	۱۳۳۶	آفت
خواننده	کلیپا	1933	۱۳۳۲	لازاریا
خواننده	هیز ماستر زویس	۱۹۲۸	۱۳۰۷	اختر خانم
خواننده	کلیپا	1928	۱۳۰۶	اشرف السلطنه
خواننده	گرامافون	1912	۱۲۹۱	اختم خانم
خواننده	موزیکال رکورد	1955	۱۳۳۴	البه
خواننده	گرامافون	1912	۱۲۹۱	امجد
خواننده	پایانه	1928	۱۳۰۶	ایران الوله
خواننده	کلیپا	1928	۱۳۰۷	ایران الوله هلن
خواننده	هیز ماستر زویس	1928	۱۳۰۶	ایران خانم
خواننده	کلیپا	1928	۱۳۰۷	ایران خانم
خواننده	کلیپا	1933	۱۳۱۲	ایران خانم
خواننده	هزیر ماستر زویس	1947	۱۳۳۶	بلول خانم
خواننده	پایانه	1947	۱۳۳۶	بتول خانم
خواننده	پایلوون	1930	۱۳۰۹	پلاتس (ولاد)
خواننده	کلیپا	1928	۱۳۰۷	بیهجهت خانم
خواننده	هزیر ماستر زویس	1947	۱۳۳۶	پریچله
خواننده	هزیر ماستر زویس	1928	۱۳۳۶	پروانه
خواننده	ادیون - شهرزاد	1947	۱۳۳۶	پروانه
خواننده	رویال	1956	۱۳۳۵	پروین
خواننده	هزیر ماستر زویس - پارولوفون - ادیون - سودرو - کلمپیا - موزیکال رکورد	1926	۱۳۰۵	ساتور - مادام بیری
خواننده	پیلیغون	1927	۱۳۰۶	پری آفتاب
خواننده	رویال - شهرزاد - آم. آر. سی (موزیکال رکورد)	1954	۱۳۳۳	پیروز
خواننده	پایانه	1928	۱۳۰۶	پیشوای
خواننده	کلیپا	1928	۱۳۰۷	پیشوای

نام دیگر	تاریخ	شهرت	نام	اوین خبط(ش)	اوین خبط(م)	لیل صفحه ها
درب	۱۳۳۳	خشست	۱۳۰۷	۱۹۲۸	۱۹۵۳	کلمبیا شهرزاد
دریا	۱۳۳۶	درب	۱۳۳۶	۱۹۴۷	۱۹۴۶	هیرماسترزویس - فناوه هیرماسترزویس - نوای ایران - موزیکال رکورد - شهرزاد
دکس	۱۳۳۵	دکس	۱۳۳۵	۱۹۴۶	۱۹۴۶	هیرماسترزویس - نوای ایران - موزیکال رکورد - تیریز
روح ایگر	۱۳۳۳	روح ایگر	۱۳۰۹	۱۹۵۴	۱۹۵۴	هیرماسترزویس - نوای ایران - موزیکال رکورد - شهرزاد
روح ایگر خاتم	۱۳۱۸	روح ایگر خاتم	۱۳۱۸	۱۹۳۹	۱۹۳۹	نیم - کلمبیا - ادلون - رویال - موزیکال رکورد - شهرزاد
بدافون	۱۳۰۹	بدافون	۱۳۰۹	۱۹۳۰	۱۹۳۰	هیرماسترزویس - پائمه کرامفون
زره	۱۲۹۱	زره	۱۲۹۱	۱۹۱۲	۱۹۱۲	هیرماسترزویس - پائمه کرامفون
زهرا خاتم	۱۳۰۷	زهرا خاتم	۱۳۰۷	۱۹۲۹	۱۹۲۹	هیرماسترزویس - پائمه کرامفون
عمرت خاتم	-	عمرت خاتم	-	۱۹۲۸	۱۹۲۸	هیرماسترزویس - پائمه کرامفون
عندليب	۱۳۱۸	عندليب	۱۳۱۸	۱۹۵۱	۱۹۵۱	هیرماسترزویس - پائمه کرامفون
زهره	۱۳۰۶	زهره	۱۳۰۶	۱۹۳۰	۱۹۳۰	هیرماسترزویس - پائمه کرامفون
س. س.	۱۳۱۲	س. س.	۱۳۱۲	۱۹۳۳	۱۹۳۳	هیرماسترزویس - پائمه کرامفون
سرا خاتم	۱۳۳۲	سرا خاتم	۱۳۳۲	۱۹۵۴	۱۹۵۴	هیرماسترزویس - پائمه کرامفون
سکریه خاتم	۱۳۳۲	سکریه خاتم	۱۳۳۲	۱۹۳۳	۱۹۳۳	هیرماسترزویس - پائمه کرامفون
سهپلا	۱۳۳۱	سهپلا	۱۳۳۱	۱۹۵۲	۱۹۵۲	هیرماسترزویس - پائمه کرامفون
سوبریو	۱۳۰۹	سوبریو	۱۳۰۹	۱۹۳۰	۱۹۳۰	هیرماسترزویس - پائمه کرامفون
سودابه خاتم	۱۳۱۷	سودابه خاتم	۱۳۱۷	۱۹۲۸	۱۹۲۸	هیرماسترزویس - پائمه کرامفون
سوسن خاتم	۱۳۱۲	سوسن خاتم	۱۳۱۲	۱۹۳۳	۱۹۳۳	هیرماسترزویس - پائمه کرامفون
سورنیا	۱۳۳۱	سورنیا	۱۳۳۱	۱۹۴۷	۱۹۴۷	هیرماسترزویس - پائمه کرامفون
وارطایان	۱۳۰۷	وارطایان	۱۳۰۷	۱۹۲۸	۱۹۲۸	هیرماسترزویس - پائمه کرامفون
مالکریان	۱۳۳۶	مالکریان	۱۳۳۶	۱۹۴۷	۱۹۴۷	هیرماسترزویس - پائمه کرامفون
سیترالوش	۱۳۳۶	سیترالوش	۱۳۳۶	۱۹۵۶	۱۹۵۶	هیرماسترزویس - پائمه کرامفون
شمس	۱۳۳۶	شمس	۱۳۳۶	۱۹۴۷	۱۹۴۷	هیرماسترزویس - پائمه کرامفون
شمسی رادیویی از علی زرندی	۱۳۰۶	شمسی خاتم	۱۳۰۶	۱۹۲۷	۱۹۲۷	هیرماسترزویس - پائمه کرامفون

لیل صفحه ها	نام	شهرت	نام (ولین ضبط)	اولین ضبط (ش)
کلمیا	ایران خانم مطبری - فرج ایگز خانم	خواننده	۱۹۳۳	۱۳۱۲
شهرزاد	شهر آشوب خانم	شهرزاد	۱۹۵۴	۱۳۳۳
کلمیا	شیرین	شهرزاد	۱۹۵۴	۱۳۳۳
کلمیا	طلعت زمان خانم	خواننده	۱۹۳۳	۱۳۱۲
کلمیا	عرب خانم	خواننده	۱۹۳۳	۱۳۱۲
کلمیا	عصمت الملوك خانم	خواننده	۱۹۲۹	۱۳۰۷
کلمیا	غزال	خواننده	۱۹۵۴	۱۳۳۳
کلمیا	فاطمه	خواننده	۱۹۴۷	۱۳۳۶
کلمیا	فناوه	خواننده	۱۹۴۷	۱۳۳۶
کلمیا	فتحه	خواننده	۱۹۵۶	۱۳۳۵
کلمیا	فخر الملوك خانم	خواننده	۱۹۲۸	۱۳۰۶
کلمیا	فرج	خواننده	۱۹۵۴	۱۳۳۳
کلمیا	عاذیت بدر	خواننده	۱۹۵۷	۱۳۳۶
کلمیا	فرج پناهی	خواننده		
کلمیا	فرج عافیت پور	خواننده		
کلمیا	ایران خانم مطبری - شهر آشوب خانم	خواننده		
کلمیا	فرج ایگز خانم	خواننده	۱۹۳۳	۱۳۱۲
کلمیا	فرس بخشش خانم	خواننده	۱۹۳۳	۱۳۱۲
کلمیا	فریده	خواننده	۱۹۵۵	۱۳۳۲
کلمیا	قرمزالملوک	خواننده	۱۹۲۶	۱۳۰۵
کلمیا	وزیری	خواننده	۱۹۳۳	۱۳۱۲
کلمیا	قرمزی شله	خواننده	۱۹۲۸	۱۳۰۶
کلمیا	ستاخیان	خواننده	۱۹۲۹	۱۳۰۷
کلمیا	کلریز خانم	خواننده		
کلمیا	هایپلیتان	خواننده	۱۹۳۳	۱۳۱۲
کلمیا	ریتا	خواننده	۱۹۳۹	۱۳۱۸
سوودا	م.	خواننده	۱۹۴۷	۱۳۲۶
ادیون	ماری	خواننده	۱۹۵۰	۱۳۲۹
موزکال رکورد	ماهرخ خانم	خواننده	۱۹۳۰	۱۳۰۹
بدافون		خواننده		

نام دیگر	شهرت	نام	اولین ضبط (ش)	اوین ضبط (ش)
موزیکال رکورد	رضیه	۱۳۷۸	۱۳۷۸	۱۹۴۹
شهرزاد	رضیه	۱۳۵	۱۳۵	۱۹۵۵
ر.ک: م ب.	روجرور	۱۳۱۸	۱۳۱۸	۱۹۳۹
هریسترزویس	ملکه بروین خانم	۱۳۰۷	۱۳۰۷	۱۹۲۹
هریسترزویس	ملوک خانم	۱۳۰۵	۱۳۰۵	۱۹۲۶
هریسترزویس	کاشانی ضرایی	۱۳۳۶	۱۳۳۶	۱۹۵۵
هریسترزویس	طه	۱۳۰۷	۱۳۰۷	۱۹۲۸
هریسترزویس	مه لقا خانم	۱۳۰۷	۱۳۰۷	۱۹۲۸
هریسترزویس	پاقری	۱۳۳۶	۱۳۳۶	۱۹۵۵
هریسترزویس	مهرآف خانم	۱۳۰۹	۱۳۰۹	۱۹۳۰
هریسترزویس	مهرنوش	۱۳۳۰	۱۳۳۰	۱۹۵۱
هریسترزویس	مهین خانم	۱۳۳۵	۱۳۳۵	۱۹۵۶
هریسترزویس	مالکوتی	۱۳۰۷	۱۳۰۷	۱۹۲۸
هریسترزویس	پیشو	۱۳۲۸	۱۳۲۸	۱۹۴۹
هریسترزویس	نامید	۱۳۳۲	۱۳۳۲	۱۹۵۳
هریسترزویس	نیکخت	۱۳۰۸	۱۳۰۸	۱۹۲۹
هریسترزویس	سرقرز	۱۳۳۲	۱۳۳۲	۱۹۴۷
هریسترزویس	نایید	۱۳۰۸	۱۳۰۸	۱۹۲۹
هریسترزویس	نوا	۱۳۰۸	۱۳۰۸	۱۹۲۹
هریسترزویس	نیاظم	۱۳۳۲	۱۳۳۲	۱۹۴۷
هریسترزویس	نیلوفر	۱۳۳۲	۱۳۳۲	۱۹۵۳
هریسترزویس	هدایت	۱۳۳۲	۱۳۳۲	۱۹۵۵
هریسترزویس	یاسمن	۱۳۳۴	۱۳۳۴	۱۹۵۵
هریسترزویس	مودلا (پیس)	۱۳۰۷	۱۳۰۷	۱۹۲۸
چوردن (مسن)	چوردن (مسن)	۱۳۰۷	۱۳۰۷	۱۹۲۸
گاسپاریان	گاسپاریان	۱۳۱۲	۱۳۱۲	۱۹۳۳
سهری	سهری	۱۳۱۲	۱۳۱۲	۱۹۳۳
هریسترزویس	یوسف زاده	۱۳۳۶	۱۳۳۶	۱۹۴۷
-				

گرافیک در صفحه های سنگی فارسی

مقدمه

از گذشته های دور، طراحی لیبل و سپس پاکت یا جلد و آلبومهای نگهداری صفحه های سنگی عرصه بروز هنر گرافیک بوده که تدریجاً رشد ملموسی یافته و با ظهور صفحه های ۳۳ دور (LP) گسترشی چشمگیر می یابد تا آنجا که هنرمند برجسته ای چون اندی وارهول، نمونه هایی از پاپ آرت را در طراحی جلد صفحه ارائه می نماید. امروزه طراحی جلد (cover design) را می توان شاخه ای کاملاً تخصصی و مشخص از گرافیک دانست و کتب متعددی که در مورد طراحی لیبل و جلد صفحه و لوح فشرده و کتابچه های داخلی آنها منتشر شده، گویای توجهی جدی به این موضوع در بین هنرمندان و هنردوستان است.

گرافیک در لیبلهای صفحه های سنگی فارسی

وجه گرافیکی صفحه های سنگی، اساساً در لیبل آنها جلوه گر است. با توجه به تاریخ ضبط صفحه و اطلاع از تاریخ طراحی لیبل توسط کمپانیهای بزرگ و بین المللی، مشخصه های گرافیکی در صفحه های سنگی را شاید نتوان نمایشگر تاریخ گرافیک ایران در بین سالهای ۱۲۷۷ تا ۱۳۳۸ شمسی دانست اما وجودی از آن را می توان در لیبل صفحه های ۷۸ دور فارسی مورد مطالعه قرار داد.

۱- صفحه های فاقد لیبل کاغذی:

اولین سری صفحه های فارسی که در سال ۱۸۹۹ میلادی در لندن و دومین سری آنها که در سال ۱۹۰۱ در قفقاز برای "ای. برلینر ز گرامافون" ضبط شده اند، فاقد لیبل کاغذی می باشند. در این صفحه ها لوگوی کمپانی و نوشته های دیگر، بر روی بدنه صفحه حک شده اند. فقدان لیبل کاغذی، محدودیت استفاده از چاپ و رنگ را به مرأة داشت و بزودی لیبلهای کاغذی بر روی صفحه های سنگی پدیدار شدند. از اولین سری این صفحه ها نمونه ای در دست نیست ولی بر روی دومین سری، عنوان اثر به فارسی و با خطی شبیه به نستعلیق نوشته شده است.

۲- شکل عمومی لیبلهای فارسی:

لیبل صفحه های سنگی فارسی مثل عموم صفحه های ۷۸، ۳۳ و ۴۵ دور، لیبل دایره ای شکل می باشد که قطر آنها بین ۳ و ۴ اینچ می باشد. تنها استثناء، لیبل سه صفحه ضبط شده در سال ۱۹۰۶ میلادی در تهران از مظفرالدین شاه قاجار است که به شکل مستطیل و دارای طرحی متفاوت می باشد تا امضای حک شده مظفرالدین شاه بر روی بدنه صفحه از زیر کاغذ لیبل بیرون مانده و قابل مشاهده باشد.

رنگ کاغذ لیبل این صفحه نیز بر عکس سایر صفحه های ضبط شده در آن سال که مشکی با نوشته های طلایی است، مغزپسته ای بسیار روشن می باشد.

گرامافون، کلمبیا، ادئون، پاتنه، پلیفون، بایداфон، پارلوفون و غیره همان لوکوی متعارف آنهاست و تغییر و تبدیل تدریجی آنها بر روی صفحه های فارسی نیز در تبعیت از تغییر عمومی آنها می باشد. مثلا علامت تکرنگ و طلایی "فرشته" بر روی صفحه های کمپانی گرامافون، پس از سال ۱۹۱۳ به عالمتی بزرگتر و رنگی بر روی کاغذ مشکی و پس از سال ۱۹۱۴ میلادی به علامت رنگی "فرشته" بر روی کاغذ قهوه ای کم رنگ در صفحه های تولید ریگا و از سال ۱۹۱۶ میلادی به بعد در باز تولیدهای کلکته تبدیل می شود. صفحه های فارسی کمپانی گرامافون که پس از سال ۱۹۱۸ میلادی در کلکته باز تولید می شوند برای اولین بار عنوان "His Master's Voice" را به مراد نشانه "فرشته" با طرحی متفاوت از قبل برخود دارند. صفحه های فارسی که از سال ۱۹۲۶ میلادی در انگلستان تولید می شوند دارای علامت معروف "هیز ماسترز ویس" یعنی "سگ و بوق" می باشند که تا پایان عمر صفحه های سنگی همین علامت بر روی کاغذ جگری رنگ و یا سبز رنگ (برای صفحه های ضبط شده در سال ۱۹۴۷ ددر تهران) ادامه می یابد.

۳- طراحی لوگو و علامت

تجاری:

لوگوی صفحه های فارسی تولید شده توسط کمپانیهای بزرگ و چندملیتی مثل کمپانی

در بین صفحه های سنگی فارسی، صفحه های اختصاصی تولید اصلی یا غیرمجاز در خارج و صفحه های ضبط شده توسط کمپانیهای ایرانی "موزیکال رکورد"، "رویال" و "شهرزاد" که پس از سال ۱۹۴۸ تولید شده اند، دارای علامت و لوگوی مستقل می باشند که به هریک از آنها اشاره می شود:

الف-صفحه های پاریس (۱۹۰۷): اولین صفحه های فارسی دارای لیبل مصور (picture label) است که عکس همسفران پاریس (نشسته از چپ: آقا حسینقلی، سید احمدخان. ایستاده از چپ: باقرخان، اسدالله خان، محمدباقر) اصلیترین علامت مشخصه و مهمترین ممیزه طراحی لیبل این صفحات است.

ب-تولیدهای غیرمجاز: لوگو و گرافیک بازتولید غیرمجاز صفحه های کمپانیهای بزرگ که در بین سالهای ۱۹۰۸ تا ۱۹۱۵ در قسطنطینیه و یا آلمان تولید شده اند، دارای ویژگیهای جالبی هستند که نمونه های آنها را مشاهده می کنید:

استفاده از لوگوی فارسی و نقش شیر و خورشید، از نکات گرافیکی قابل توجه این صفحه ها می باشد.

ج- صفحه های موزیکال رکورد: در تحول تدریجی لیبل صفحه های موزیکال رکورد در فاصله سالهای ۱۹۴۸ تا ۱۹۶۰ شش نوع لیبل با گرافیک متفاوت مشاهده می گردد و نهایتاً لیبل مصوری که ملهم از لیلهای مصور دهه ۴۰ و ۵۰ در اروپاست، شکل نهایی صفحه های این شرکت را تشکیل می دهد.

د- صفحه های رویال: در گرافیک صفحه های رویال که محصول شرکت ترانه بوده اند اگرچه تغییر جزئی گرافیکی، سبب بروز دو نوع لیبل می شود اما متغیر اصلی در گرافیک این لیبل، تغییر رنگ کاغذ برچسب صفحه ها بوبیزه در شرایط بازتولید می باشد.

هـ- صفحه های شهرزاد: انتخاب اسم و متناسب با اسم، فضای گرافیکی لیبل صفحه های شهرزاد که ملهم از هزار و یکشب می باشد حال و هوا و حسی ایرانی را تداعی می کند و با بهبود در اجرا و کیفیت

چاپ که در سال ۱۳۳۴ (۱۹۵۶ میلادی) پدید می‌آید، شکل ثبات یافته لیبل شهرزاد مشخص می‌شود و باز تولیدها با تغییر رنگ زمینه کاغذ بر چسب صورت می‌گیرد.

۴- نوشه های فارسی:

نوشته های فارسی روی صفحه های سنگی فارسی عموماً با استفاده از حروف سربی ایجاد شده است. جز در مورد یادشده در بند ۱ و برروی صفحه های ضبط شده در سال ۱۹۰۹ در لندن که با خط نستعلیق نوشته شده و با توجه به مدت اقامت ۸ هنرمند ایرانی در لندن برای ضبط صفحه، بعيد نیست که نوشته های روی صفحه ها به خط برخی از هنرمندان مذکور باشد. در بین صفحه های ضبط شده در سال ۱۹۱۲ میلادی در تهران نیز صفحه های زری با تار آرشاک خان به خط نستعلیق می باشند.

۵- نوشته های لاتین:

در نوشه های فرانسه و انگلیسی بر روی لیبل صفحه های سنگی فارسی، استفاده از حروف سربی رایج بوده که در لوگوی کمپانیهای ایرانی، بکار گیری حروف با طراحی دکوراتیو (نظیر اولین لیبل رویال) نیز مورد توجه قرار گرفته است.

۶- استفاده از عکس:

دو نوع استفاده گرافیکی از عکس در صفحه های سنگی مرسوم بوده است. یکی تصویری کوچک برروی لیبل (picture labels) که در بندهای ۳-الف و ۳-ج به آنها اشاره شده است و دیگر، صفحه هایی که تمام سطح آنها را یک تصویر از هنرمند یا غیرآن پوشانده (picture discs) که تاکنون نمونه فارسی، آنها مشاهده نشده است.

گرافیک در پاکتها یا جلد صفحه های سنگی موضوع مستقل دیگری است که در جای خود بدان پرداخته خواهد شد.